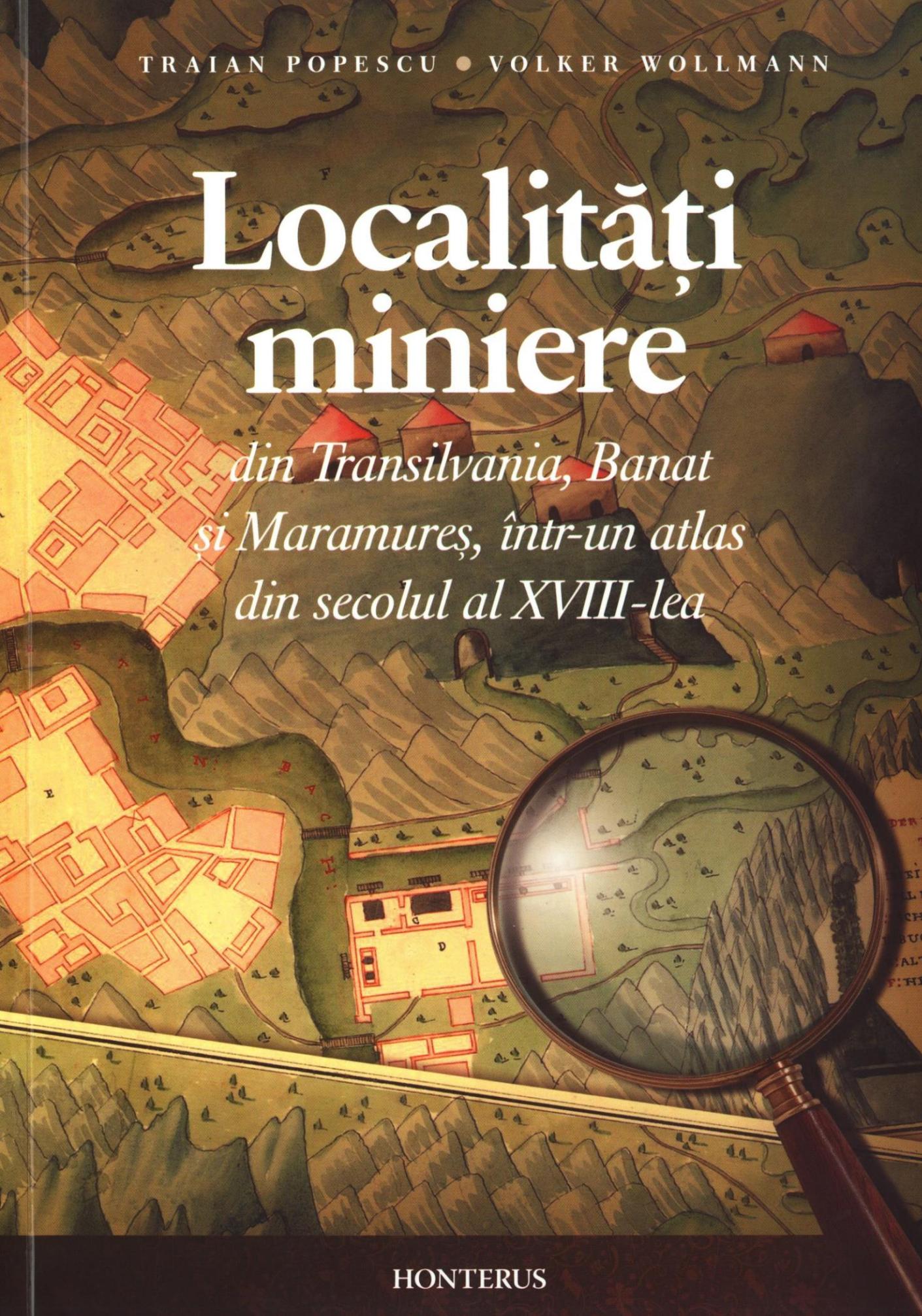

TRAIAN POPESCU • VOLKER WOLLMANN

Localități mine

din Transilvania, Banat
și Maramureș, într-un atlas
din secolul al XVIII-lea

HONTERUS

Atlantis Austriaci Tomus XLII. Hungariæ Regni Pars II. Hungaria superior et in- ferior.

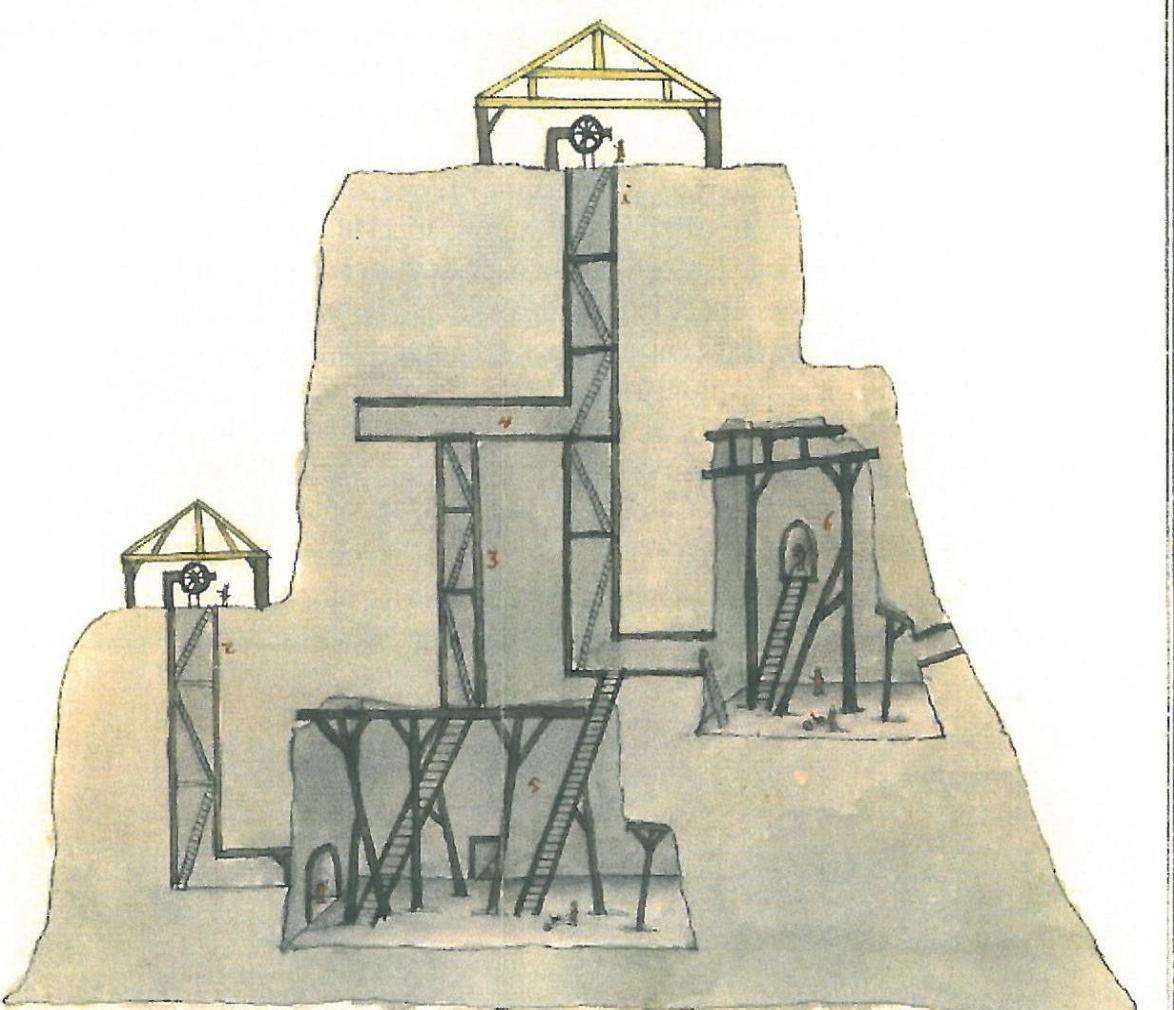
(p. 137)

Atlantis Austriaci

Tomus XLII
Hungariae Regni
Pars II:
Hungaria superior et inferior

Sectio IV. Special Carten von denen Ungarischen Comitaten und Districten

Plans	Namen der Oerter Comitate	Erz-Arten	[Simboluri alchimice pentru:]
5.	Fekete Banya	Szatmar	Aur Argint
6.	Felso Banya	Szatmar	Aur Argint
11.	Nagy Banya	Szatmar	Aur Argint
18.	Sighet	Marmarus	Sare
21.	Tatso	Marmarus	Sare

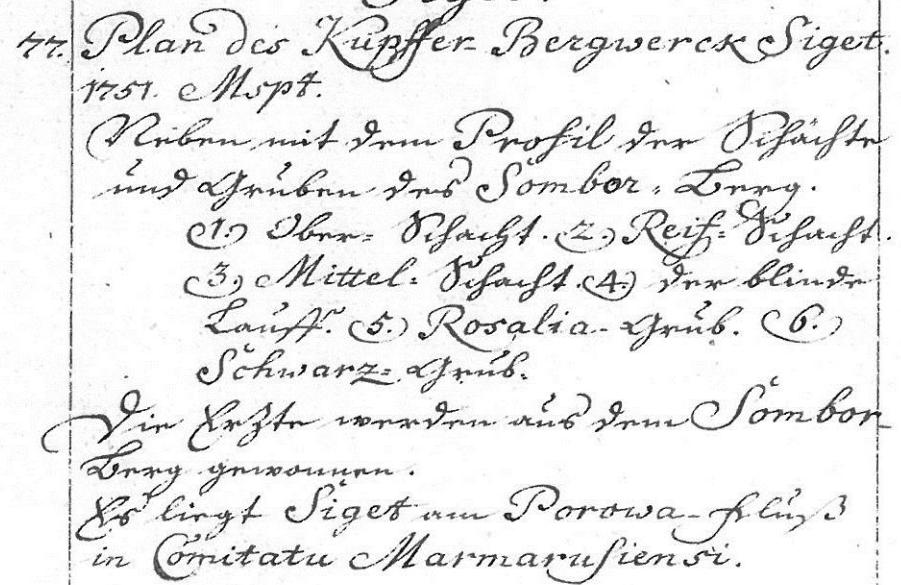

PLAN
 DES KUPFER BERGWERKS SIGET:
 A: STETTEN: BUCH HAUUS; C: SCHMIDELZ; D: REST HIT;
 E: NIEDERLAGI; F: SONBOR BERG
 A: OBER SCHACHT; B: REIT SCHACHT; C: MITTEL SCHACHT.
 D: PFER ELINDE LAUT; E: KOSALIA GRUB; F: SCHWARZ GRUB
 1757.

XIX. Marmarusiensis Comitatus.

Siget.

XIX. MARMARUSIENSIS COMITATUS.

Siget.

(p. 267)

77. Plan des Kupffer-Bergwerck Siget.

1751. Mspt.

Neben mit dem Profil der Schächte und Gruben des Sombor - Berg.

1: Ober-Schacht 2. Reif-Schacht 3. Mittel-Schacht

4: der blinde Lauff 5: Rosalia-Grub 6. Schwarz-Grub.

Die Erzte werden aus dem Sombor-Berg gewonnen.

Es liegt Siget am Porowa-Fluß in Comitatu Marmarusensi.

[Legenda secțiunii și a planului, în același cartuș]

Plan des Kupferbergwerts Siget. A: Sighet: B: Buchhaus : C. Schmelz: D: Rest Hit: E. Niderlag: F. Sombor Berg. 1751.

1: Ober Schacht: 2: Reif Schacht: 3: Mitel Schacht 4: Der Blinde Lauf: 5: Rosalia Grub: 6: Schwarz Grub: 1751.

Traducere:

Planul exploatarii miniere de cupru din Siget. 1751.

Minereurile se exploatează din Munțele Zombor. Siget este așezat pe râul Porova, în comitatul Maramureș.

Comentariu:

Siget este evident localitatea Sighet, azi Sighetu Marmației (jud. Maramureș). Prima mențiune pentru Zyguet sau Dygnet datează din anul 1334. În documente din anii 1335 și 1349 numele localității a fost redat Ziget sau Zyghet, respectiv Zighet. În anii 1392 și 1397, din cauza resurselor de sare din zonă (Coștiui, Rona de Sus și de Jos, Slatina și Câmpulung – ambele pe Tisa – și Bociacă), localitatea apare în documente cu statut de târg: oppidum Sygeth și, în 1459, ca cetate: civitas Ziheth. La Sighet se afla și reședința Cămării Sării, iar în veacul al XVIII-lea sediul Oficiului Superior al Sării a funcționat la Coștiui. Clădirea Oficiului s-a păstrat până astăzi, cu puține modificări.

Afirmarea că aici s-a exploatat cupru ar putea fi o confuzie a autorului hărții cu alt centru minier, căci, în tabelul cu exploatariile pentru Sectio V (p. 428) din comitatele Satu Mare și Maramureș, Siget este trecut numai ca exploatare de sare, care se referă fără îndoială de minele de la Rhonaszék (Coștiui).

Potrivit cronicii *Chronologia Rei Cameralis Marmaticae*, cea mai importantă sursă documentară pentru istoria salinelor din Maramureș, aflată în manuscris (redactată în anii 1793 - 1811), ocnele de sare de la Coștiui s-au exploatat încă din perioada migrațiilor, iar într-o hartă din 1804 sunt trecute 14 exploatari vechi (*Antiquarum*), denumite după sfinti, regi unguri sau principi transilvăneni, și 16 ocne mai recente (*Recentiorum*), adică înființate în secolul al XVIII-lea: S. Antoni 1-a (1719), S. Caroli Borom. 1-a (1720), S. Elisabetæ (1723), S. Ioannis Baptistæ (1727), S. Antonii 2-a (1738), Mariæ Theresiæ (1763), S. Josephi (1763), S. Pauli (1768), S. Ioannis Nepom(uceni) (1770), S. Mariæ (1770), Ssmæ Trinitatis (1771), S. Nicolai (1771), S. Caroli Borr. 2-do (1774), Ssmæ Trinitatis 2-do (1775), S. Josephi 2-da (1778), S. Francisci (1797).

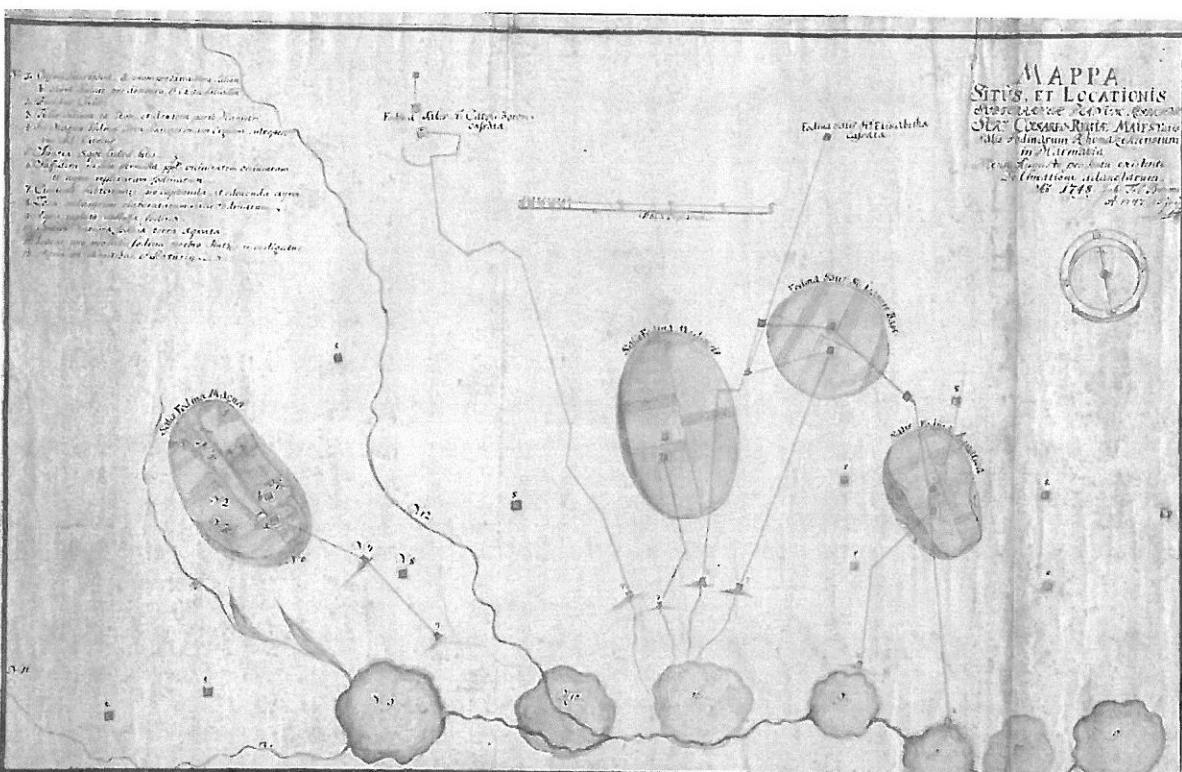

Fig. 7. Harta exploatarilor de sare de la Coștiui din anul 1748 (Arhiva Centrală a Slovaciei pentru Minerit, Banská Štiavnica): MAPPA SITUS, ET LOCATIONIS / Subterraneum Planum Respicens / StCRmb CÆSAREO=REGIAE MAIESTATIS / Salis Fodinarum RhonaSzékiensium in Marmatia / Mense Augusto pro statu existenti / Delineatione adauctarum / A(nn)o 1748. (Joh. Tob. Brinn) / 1747, 25 Juny.

Într-o hartă nepublicată până în prezent, păstrată la Arhiva din Banská Štiavnica, în care sunt reprezentate salinele cezaro-crăiești de la RHONASZÉK (Coștiui), sunt trecute ca cele mai importante saline exploatare în anii 1747 - 1748 următoarele: *Fodina Salis St. Carolj Borom. cassata* (deschisă în anul 1720), *Fodina Salis St. Elisabetha cassata* (deschisă în anul 1723), *Fodina Salis St. Ioannis Bapt(ista)* (deschisă în anul 1727) și *Salis Fodina Magna, Salis Fodina Mediocris, Salis Fodina Aquatica* (deschisă în anul 1580). Sub denumirile *Salis Fodina Magna* și *Salis Fodina Mediocris* se pot ascunde eventual „Ocna veche” și „Ocna Mică”, exploatare din anul 1700 (Fig. 7). Din legenda hărții rezultă că Ocna Mare atinsese adâncimea de 60 *orgium* (respectiv *orgya*), ceea ce echivalează cu 113,5 m. Din hartă rezultă, prin urmare, că cele două ocne deschise în anul 1720 și 1723 („S. Caroli Borom.” și „S. Elisabetæ”) erau deja astupate (*Cassata*) și abandonate în anul 1747.

MAPPA SITUS, ET LOCATIONIS / Subterraneæ Planum Respicens/ StCRmb CÆSA-REO-REGIAE MAIESTATIS / Salis Fodinarum RhonaSzékiensium in Marmatia / Mense Augusto pro statu existenti / Delineatione ad auctarum/A(nn)o 1748. (Joh. Tob. Brinn) / 1747, 25 Juny.

- Nro. 1. Orificia Salis Fodinæ,
 a. unum pro Extractione Salium,
 b. aliud Scalare pro descensu, et exitu Salicidar(um)
 2. Fundus Salis.
 3. Fissio Salis.
 4. In Magna Fodina circa Sexagesimam Orgium ad repet/-atus Sal
 Lutosus.
 5. Spatia æqui lutosi Salis.
 6. Suffulera in Sale permitta ppP: vicinitatem oculasarum/ et aqua
 Repletarum fodinarum.
 7. Cuniculi Subterranei pro captanda, et educenda aqua.
 8. Loca oculasarum elaboratarum Salis Fodinarum.
 9. Aqua repletæ cassatæ fodinæ.
 10. Concisa antiqua fodinæ terra æquatæ.
 11. Locus pro neo Salis fodina terebro. Mathe: investigatus
 12. Aqua ex Montinus, et Scaturigum.

Harta apartinătoare planului a poziționării și localizării subterane a / salinei Maiestății Sale Sacre cezaro-crăiești din Rona în Maramureș / în starea în care s-a aflat în luna august, / cu schița adaosurilor [prevăzute] în anul 1748. / Johann Tobias Brinn, în 25 iunie 1747¹

- Nro. 1. Deschizăturile salinei
 a. una pentru extracția sării,
 b. alta pentru scara de coborâre și de ieșire a minerilor
 2. Baza salinei.
 3. Tăierea sării.
 4. Sare mocirloasă aflată în salina mare, la circa 60 stânjeni.
 5. Intervaluri de sare mocirloasă netedă.
 6. Sprijinitoare în sare permisă ppP²: în vecinătatea ocluzelor
 pentru apa de complinire a minelor.

7. Galerii subterane pentru captarea și evacuarea apei.
8. Locuri astupate din saline exploatare.
9. Apa de complinire din salinele casate.
10. Pamânt prăbușit al unei saline vechi nivelate.
11. Loc sondat prin calcul matematic în vederea săpării unei noi saline.
12. Apa din munți și din fântâni.

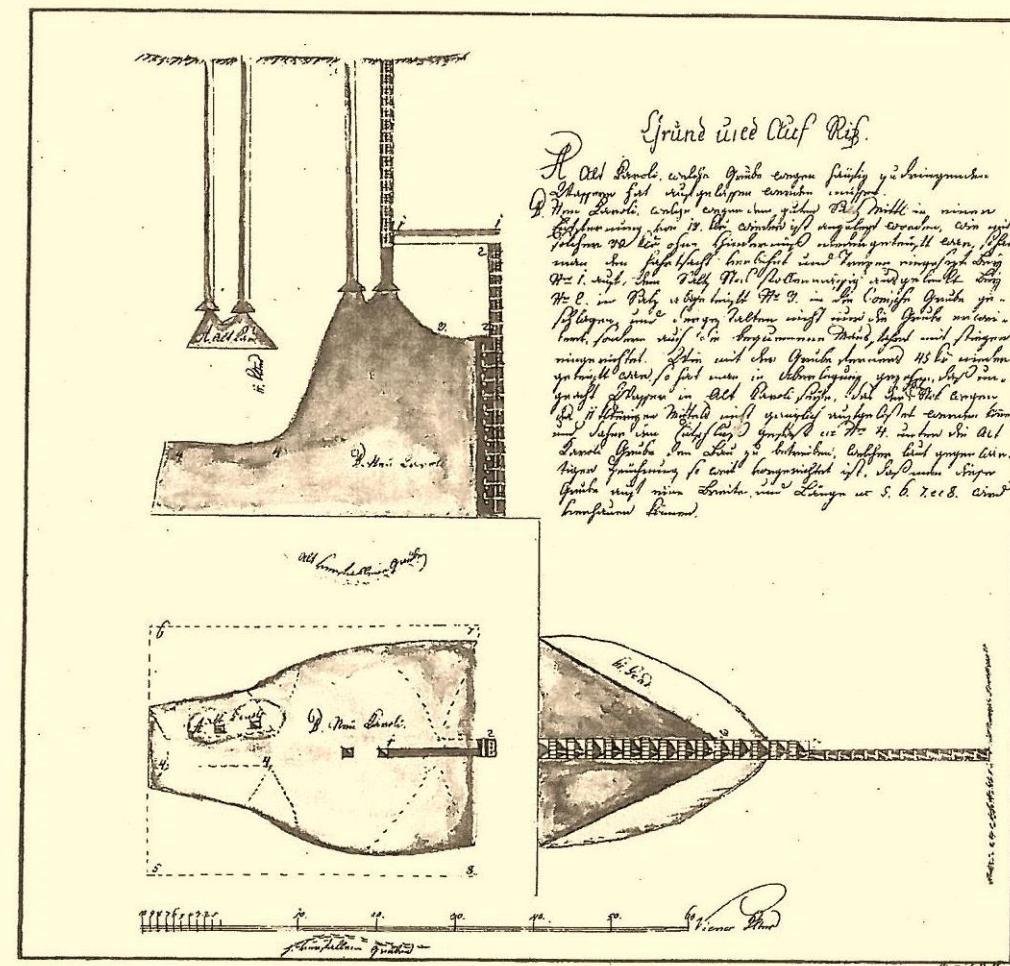

Fig. 8. Plan orizontal, secțiune longitudinală și transversală prin ocna nouă „Karoli” din Coștiui (1791) deschisă în locul celei vechi care a fost abandonată din cauza infiltrărilor de apă (după: Marmatia, Baia Mare, 8/1, 2005, p. 411)

Aceste exploatari au fost executate în formă de clopot (exploatari conice), din cele mai vechi timpuri, dar după 1780 se fac primele demersuri ca ele să fie înlocuite cu exploatari cu camere paralelipipedice. Exploatari mai noi, ca cele de la Ocna Sugatag sau Slatina, au fost deschise chiar de la început în formă de camere, iar altele, începute în formă de clopot, au fost reamenajate potrivit tehnicii noi. De exemplu ocna „S. Caroli” (cea nouă) a fost reamenajată, prilej cu care s-au construit scări din lemn (în zig-zag) pentru accesul tăietorilor de sare. Accesul în exploatare în formă de clopot se asigura de regulă cu ajutorul unor odgoane pe care cobora și urca personalul (Fig. 8). În această hartă se vede, în stânga, ocna veche „S. Caroli”, inundată și părăsită, iar la o distanță care trebuia respectată în mod obligatoriu s-a deschis ocna nouă, cu același nume.

Noua metodă s-a dovedit mult mai avantajoasă față de cea în formă de clopot, deoarece permitea extracția unei cantități mai mari de sare. La exploatarea în formă de clopot nu se putea lucra în orizonturi suprapuse, iar riscul de prăbușire a uriașelor goluri nearma-

¹ Johann Tobias Brinn a fost numit la 1 martie 1748 instructor pentru practicanții de topografie minieră de la Banská Štiavnica, unde a funcționat până prin anul 1762, când Maria Theresia a înființat acolo o școală minieră: *Praktische Bergschule*.

² pp = praeter propter = aproximativ; P = Protocollum

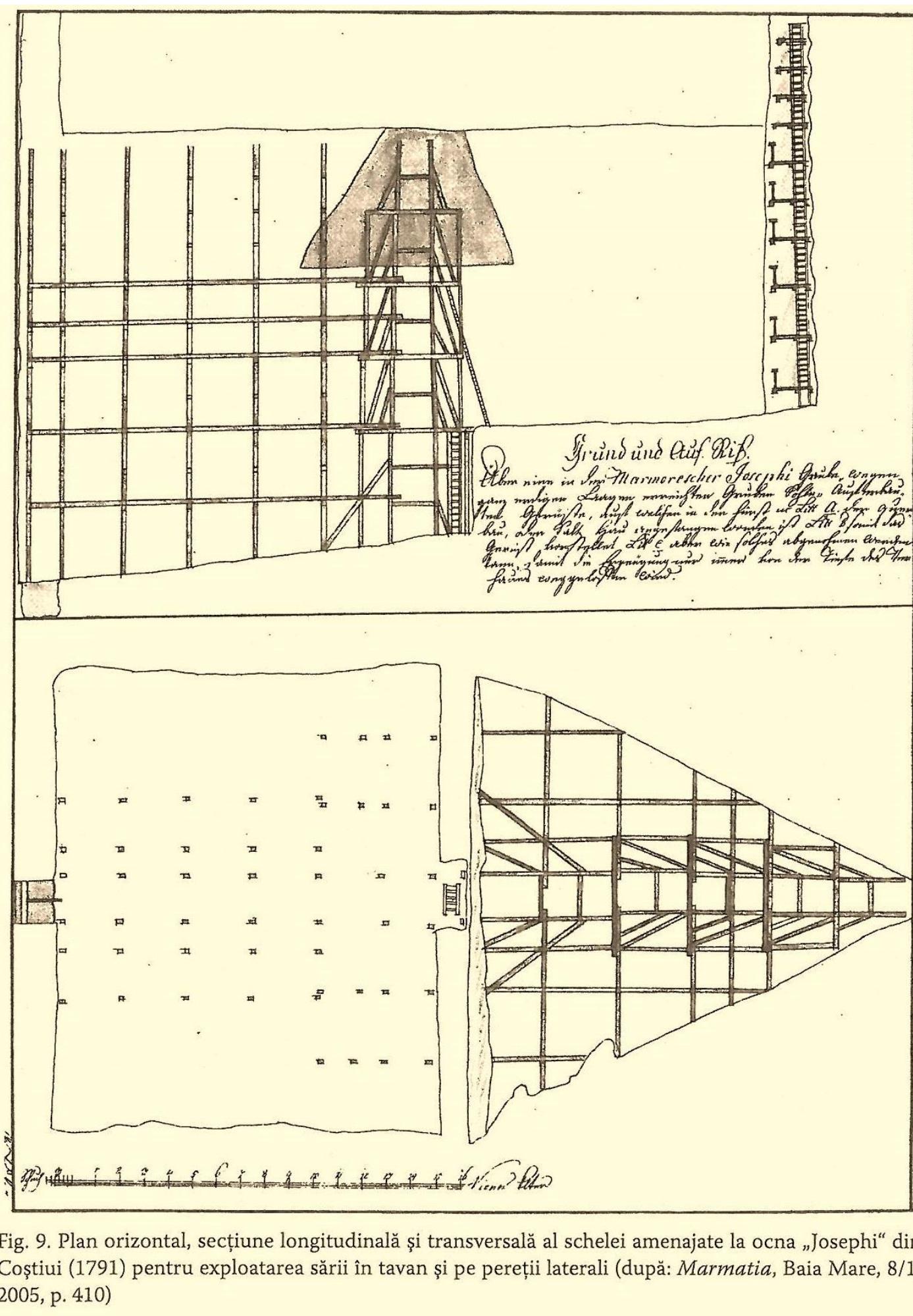
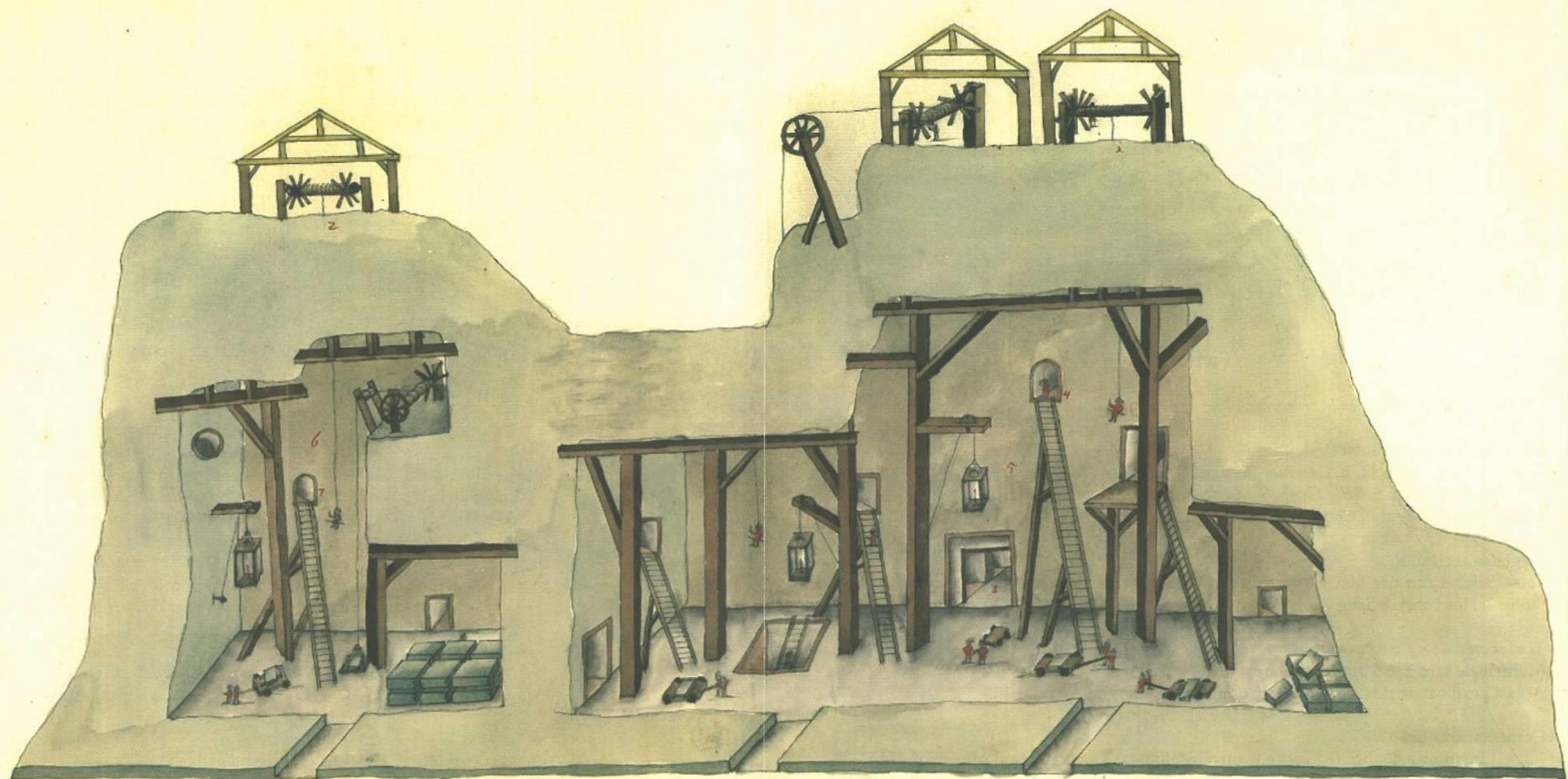

Fig. 9. Plan orizontal, secțiune longitudinală și transversală al schelei amenajate la ocna „Josephi” din Coștiui (1791) pentru exploatarea sării în tavan și pe pereții laterali (după: *Marmatia*, Baia Mare, 8/1, 2005, p. 410)

• 40

Potrivit unei statistici din anul 1793, Maramureşul, cu o producție mai mare decât cea a Transilvaniei și chiar a regiunii Wieliczka (Polonia), era cel mai mare furnizor de sare de pe piața Ungariei și a „țărilor slavone”.

TATSO SALZBERG IN DER MARMAROSCH: 1: LASLO SCHACHT; 2: CAMER SCHACHT; 3: MATTHIAS STOLN;
4: HOR FARTH; 5: SELIG GRUBEN; 6: MARTER GRUBEN; 7: STEPHANI STOLN;

Tatso.

78. Tatso, Salz-Berg in der Marmarosch
1751. Mspt. Profil.

Die Schächte und Gruben sind:

1. Laslo-Schacht. 2. Cammer-

Schacht. 3. Matthias-Stolln.

4. Hor-Fahrt. 5. Selig-Grub.

6. Marter-Grub. 7. Stephani-
Stolln.

Dieses Salzwerk liegt in Comitatu
Marmarusiensi.

Tatso.

78. Tatso. Salz-Berg in der Marmarosch

1751. Mspt. Profil.

Die Schächte und Gruben sind.

1: Laslo-Schacht. 2. Cammer-Schacht. 3. Matthias-Stolln.

4. Hor-Fahrt. 5. Selig-Grub. 6. Marter-Grub. 7. Stephani-Stolln.

Dieses Salzwerk liegt in Comitatu Marmarusiensi.

[Legenda sectiunii]

Tatso Salzberg in der Marmarosch: 1: Laslo Schacht: 2: Cam(m)er Schacht: 3: Mathias Stolln: 4: Hor Fahrt: 5 Selig Gruben: 6: Marter Gruben: 7: Stephani Stolln.

Traducere:

Muntele de sare Tatso din Maramureş. 1751.

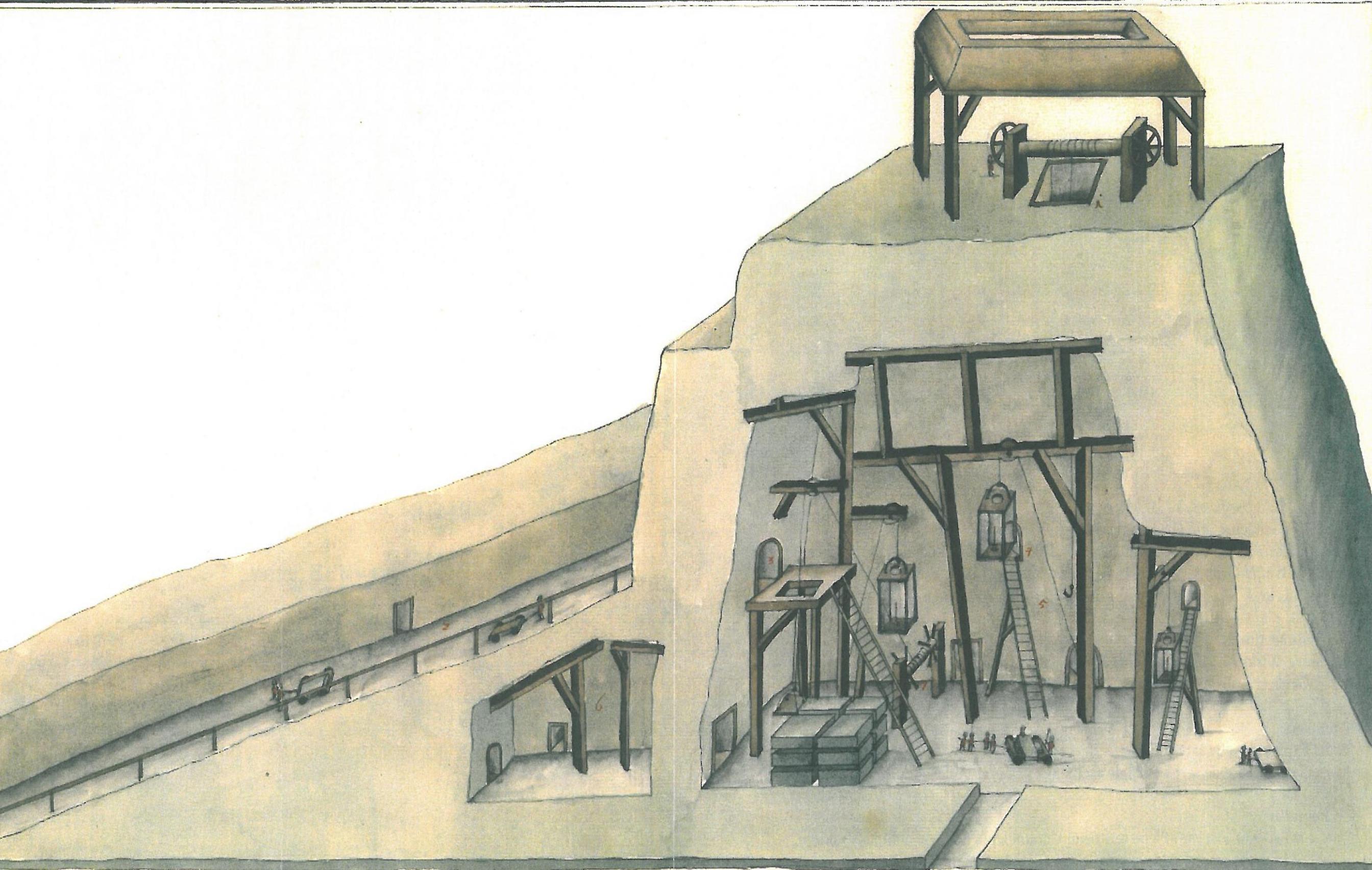
Această exploatare de sare se află în Comitatul Maramureş.

Comentariu:

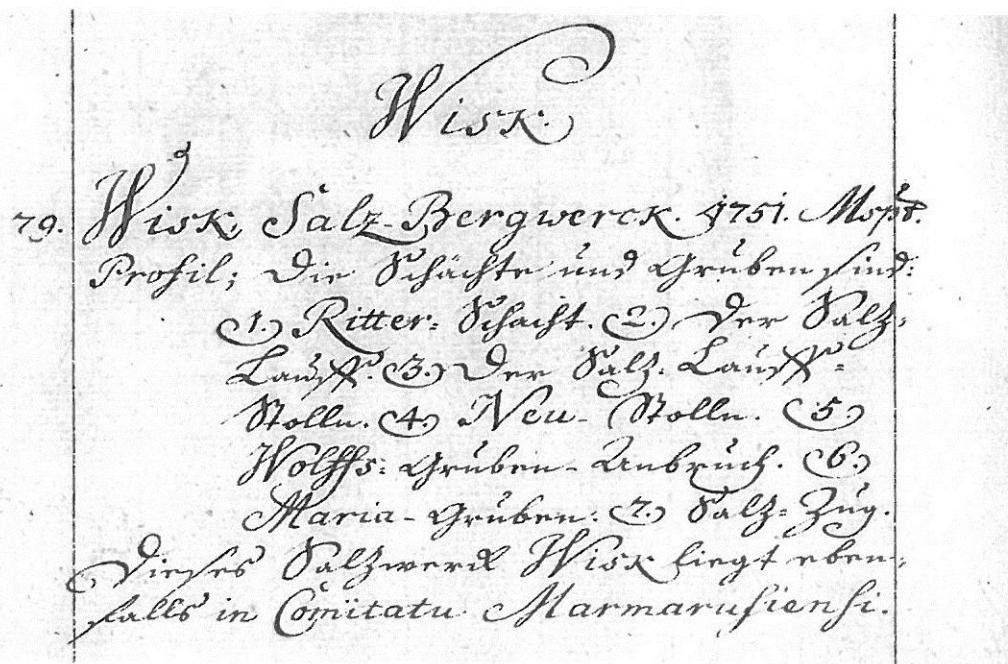
Tatso este denumirea veche pentru localitatea: **Tiaciv [Teceul Mare]**, oraşul Slatina (raionul Teceu, regiunea Transcarpatia; Ucraina), ung. Técső; germ. Teutschendorf), care a fost și sediul plasei Tacso. După al Doilea Război Mondial, localitatea a fost împărțită în două. La sud de Tisa este Teceu Mic sau Huta (com. Remeți, jud. Maramureş), iar la nord de Tisa, Teceu Mare sau Tiaciv, azi încorporat în oraşul Slatina, raionul Teceu, regiunea Transcarpatia, Ucraina. Teceu Mare se află pe o terasă întinsă, cu perspectivă largă peste lunca Tisei. Localitatea este renumită pentru sarea de bună calitate. Exploatarea sării de la Slatina a cunoscut o perioadă de vârf în secolul al XVIII-lea.

Tatsa, scris Tatso, apare în harta lui Johann Christoph Müller (1673 - 1721).

La nr. 1: Laslo Schacht se văd cele două puțuri ce se întâlnesc la exploataările de sare în formă de clopot. Un puț servea pentru coborârea tăietorilor de sare cu ajutorul unui troliu și a unor frânghii. Troliul este prevăzut la fiecare capăt cu un volant cu spițe, care dădea randament mai mare decât troliul cu manivelă.

BERGWERK WISK: 1: RITTER SCHACHT; 2: DER SALZ LAUF; 3: SALZ LAUF STÖLEN; 4: NEU STÖLN!
5: WOLF'S GRUBEN ANBRUCH; 6: MARIA GRUBEN; 7: SALZ ZUG!

(p. 269)

Wisk

79. *Wisk. Salz-Bergwerk. 1751. Mspt.*

Profil: Die Schächte und Gruben sind:

1. Ritter-Schacht. 2. Der Salzlauff. 3. Der Salz-Lauff-Stollen. 4. Neu-Stollen.

5. Wolfs-Gruben-Anbruch. 6. Maria Gruben. 7. Salz-Zug.

Dieses Salzwerk *Wisk* liegt ebenfalls in *Comitatu Marmarusiensis*.

[Legenda secțiunii]

Bergwerk Wisk: A: Ritter Schacht: 2: Der Salz Lauf: 3: Salzlauf Stollen: 4: Neü Stoln: 5: Wolfs Gruben Anbruch: 6: Maria Gruben: 7 Salz Zug:

Traducere:

Wisk. Explotarea de sare. 1751.

Această exploatare de sare se află de asemenea în Comitatul Maramureș.

Comentariu:

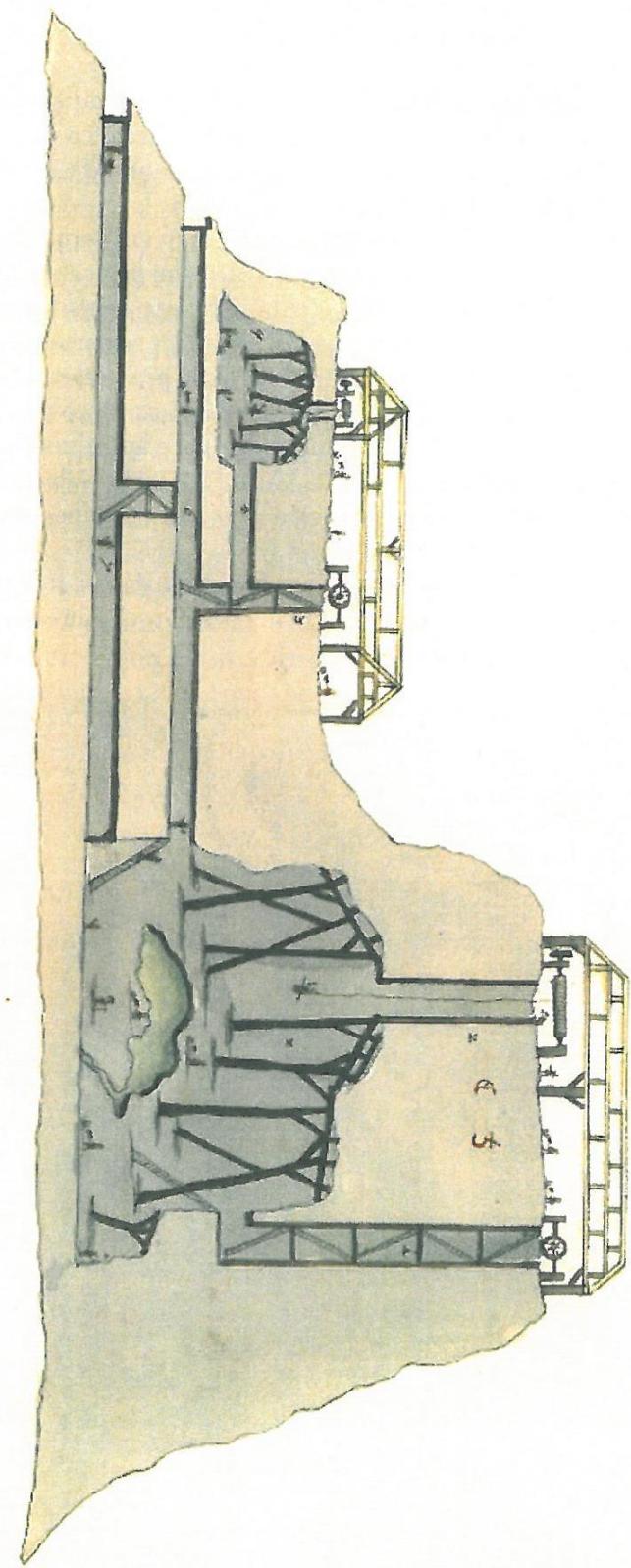
Wisk (sau Visc) se află pe teritoriul Ucrainei, purtând azi numele Vyškovo.

Și în cazul acestei ocne se pare că ne aflăm în fața unei exploatări de sare în formă de clopot, dar, în această situație, armăturile abundente nu au ce căuta. Evacuarea blocurilor de sare la suprafață se putea face fie prin puțul RITTER SCHACHT (1), fie printr-un plan înclinat, SALZ LAUF STOLLEN, care avea în prelungire un mecanism de transport automotor (*Standseilbahn*), SALZ ZUG.

Surprinde forma neobișnuită a acoperișului de deasupra troliului de extracție al puțului „Ritter”, cu o deschizătură longitudinală. În mod normal, acoperișul trebuia să evite pătrunderea apei în ocnă, situație nedorită care, la multe exploatări de sare provoca abandonarea lor neprevăzută. De regulă, acoperișurile acestor instalații au formă piramidală.

Ca și la celealte ocne transilvănenе întâlnite în acest atlas, se remarcă redarea supradimensionată a lămpilor miniere specifice pentru exploatare cu excavații uriașe, denumite lămpi tip „Bethleem”.

I: DIEREN SCHACHT; 2: STEINWIL SCHACHT UND GRUBEN; 3: GOLD SCHACHT;
4: KOBELIS KRUDEN; 5: DICKERSTE RAST; 6: Z: DIE AWEI UND DRIVE RAST;

XXXIV. Szathmariensis Comitatus.

Fekete-Banya.

122. Plan der Unter-Bergstadt Fekete-Banya. 1751. Mspt.
Neben mit dem Profil der Schächte und Gruben des Herren-Berg
1. Herren-Schacht. 2. Steinvil-Schacht und Gruben. 3. Gold-Schacht.
4. Eis-Gruben. 5. Erste-Rast. 6. Zweyte- und Dritte-Rast.
Die hiesigen Erzte werden gewonnen aus dem 1. Herren-Berg 2. Eleonoren-Gebürg.
Fekete Banya liegt zwischen dem Lispa und Serenzo-Fluß im Winkel, in Comitatu Szathmariensi unweit Nagy Banya.

XXXIV. SZATHMARIENSIS COMITATUS.

Fekete Banya.

123. Plan der Unter-Bergstadt Fekete(!) Banya. 1751. Mspt.

Neben mit dem Profil der Schächte und Gruben des Herren-Berg

1. Herren-Schacht.
2. Steinvil-Schacht und Gruben.
3. Gold-Schacht.
4. Eis-Gruben.
5. Erste-Rast.
6. Zweyte- und Dritte-Rast.

Die hiesigen Erzte werden gewonnen aus dem 1. Herren-Berg 2. Eleonoren-Gebürg.

Fekete Banya liegt zwischen dem Lispa und Serenzo-Fluß im Winkel, in Comitatu Szathmariensi unweit Nagy Banya.

[Urmează] Foel-

[Legenda secțiunii]

1: Herrn Schacht: 2: Steinvil Schacht und Gruben: 3: Goldschacht: 4: Die Eis Gruben: 5: Die erste Rast: 6: 7: Die zweit und dritte Rast:

[Legenda din cartușul planului]

Plan der Unter Bergstadt Feketa Banya: A: Fekete Banya: B: Der Herren Berg: C: Schmeltz: D: Buch Werg; E: Buch und Seiger Werk: F: Aufgangener Berg: H: Eleonora Gebirg: Capit. Gayer f(ecit) 1751.

Traducere:

Planul orașului minier inferior Fekete Banya. 1751.

Minereurile existente aici sunt exploataate din munții Herren-Berg și Eleonora.

Fekete Banya este așezată în unghiul de confluență între râul Lispa și Serenzo, în comitatul Satu Mare, nu departe de Nagy Bánia (Baia Mare).

Comentariu:

În monografia comitatului Satu Mare a lui Szirmay Antal (*Szatmár vārmegye fekvései történeti és polgáry ismerete*), vol. II, 1810, p. 347, se arată că mai sus de Băița, situat între dealuri și înconjurat de păduri, ar fi existat un oraș denumit „Fekete Banya”. Pe aceste locuri se găsește azi satul **Ulmoasa**.

De remarcat că pe muntele mai mare (probabil Herren-Berg) apare o construcție de suprafață care adăpostește instalațiile de extractie ale unui puț central și ale unei laterale. Între cele două puțuri este marcat simbolul alchimic pentru **argint și cositor**.

În revista *Hesperus* (nr. 74, Noiembrie 1813, p. 588) se consemnează că, mai sus de Laposbania (Lăpuș), cunoscut ca un important centru de prelucrare a fierului, spre Fekete-bania, există mormane de zgură și urme de canale de apă care provin de la topitorii vechi. Se văd și urmele unor exploatari uriașe de suprafață, care aparțineau asociațiilor miniere „Emerici”, „Ferdinandi”, „Elisabeth”, „Adami”, „Antoni”, „Maria Geburt”, „Georgi”, „Iuliana”, „Stephani”, inundate însă în bună parte. Aceste asociații își puneau speranța în săparea galeriei de drenaj „Maria Ludovic”.

Ignaz Born spune că, în anul 1645, lucrau la minele de aur și argint de aici mai mult de 200 de mineri, dar exploataările au decăzut în anii următori, până când orașul Baia Mare a redeschis aici, în anul 1752, o mină.

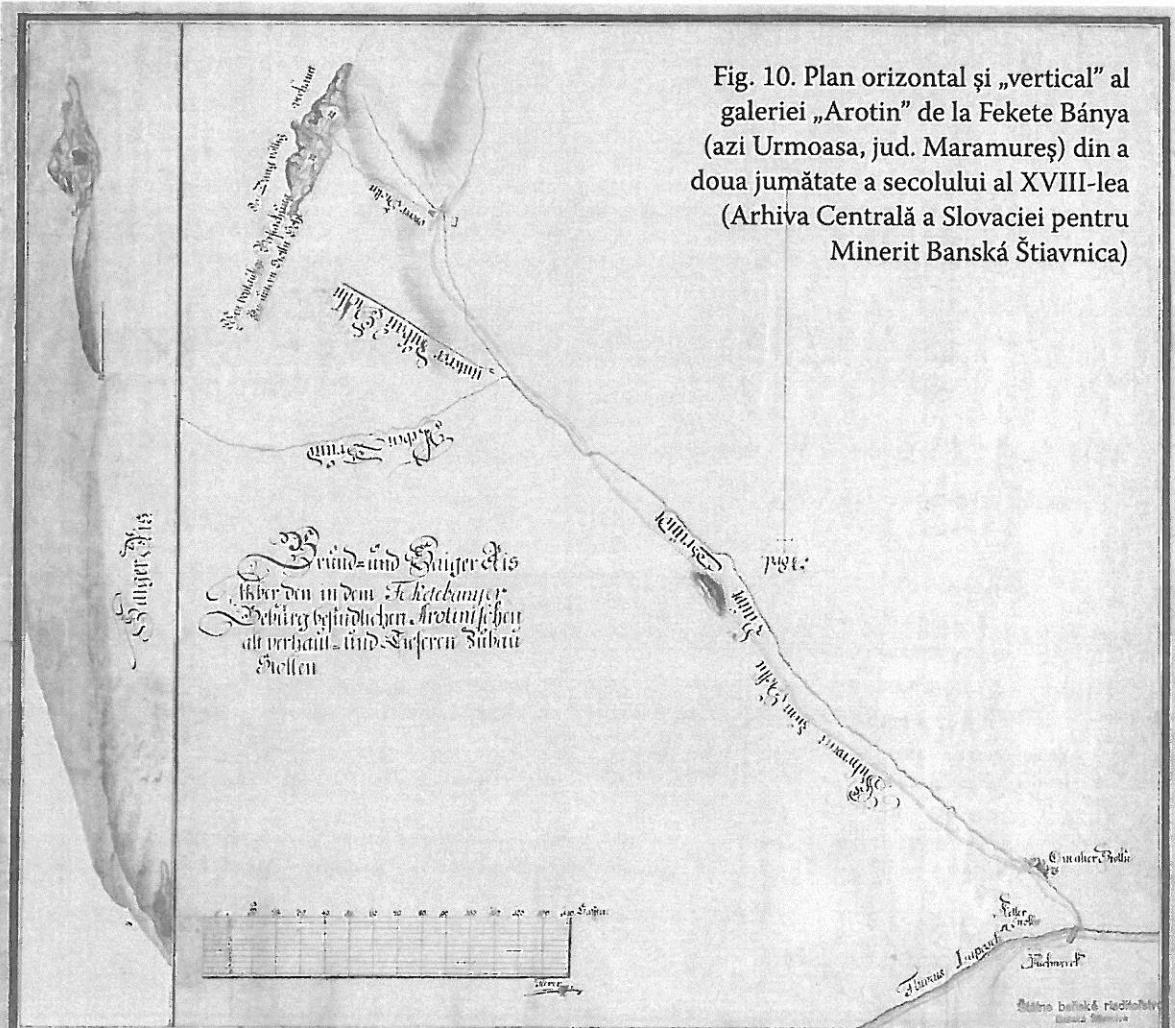

Fig. 10. Plan orizontal și „vertical” al galeriei „Arotin” de la Fekete Banya (azi Urmoasa, jud. Maramureș) din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea (Arhiva Centrală a Slovaciei pentru Minerit Banská Štiavnica)

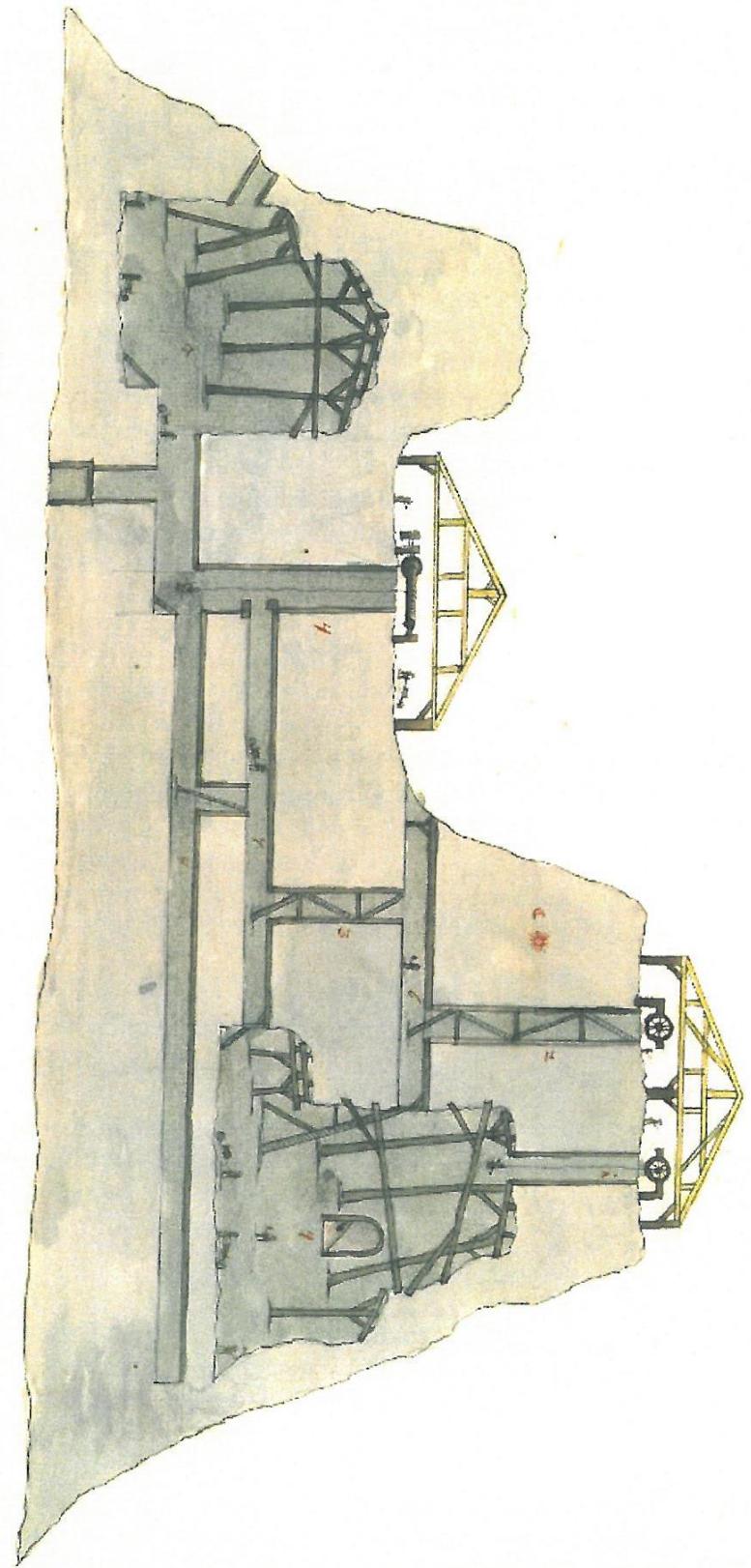
În volumul IV al descrierii Ungariei a lui J. C. v. Thiele (Kaschau, Kosice, 1833, p. 53) se spune că la Fekete Bánya, la distanță de două ore de mers de la Lăpuș (Lapos Bánja), existau munți cu filoane bogate, în care se exploata calcopirită (*Roth- und Schwarzungültiges Kupferkies*). Cele mai bogate minereuri dădeau 200 Loth (= 3.1 kg) la chintal. Cel mai mult aur se scotea din galeriile „Ignazi” și „Adam”. Exploatarea se afla în proprietatea familiei nobiliare Károlyi.

Singura hartă minieră pe care o cunoaștem până în prezent de la Feketebánya (Baia Neagră), care poate fi datată în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, se păstrează la Arhiva Centrală pentru Minerit a Slovaciei din Banská Štiavnica. Ea reprezintă în profil și în plan galeria „Arotin”, exploatată din vechime, și o galerie auxiliară deschisă la o adâncime mai mare: „Grund-und Saiger Ris / über den in dem *Feketebanyer / Gerbürg* Befindlichen *Arotinischen alt verhaut-und Tieferen Zubau-Stollen*” (Fig. 10). În plan se vede un pod peste râul Lăpuș și un drum care duce spre sud, care merge paralel cu un drum de acces la galerie *Führweeg zum Stolln*. Tot acolo scrie *Hauptgrundt*, adică perimetru minier principal. Din acest drum se ramifică un drum lateral, *Neben Grund* (Perimetru minier secundar), iar la intersecția celor două drumuri sunt trecute galeria auxiliară inferioară (*Unterer Zubau Stolln*) și, mai spre sud, galeria auxiliară superioară (*Obere Stollen*).

La capătul acestei galerii se văd două puțuri părăsite și consemnarea: „Der Gang völlig verhaut. Dessen beyläufige Verstachung bis untern Stollen Sohl”, ceea ce înseamnă că filonul de aici este epuizat complet. Sub *Verstachung* trebuie înțeles probabil *Verstockung*, de la *Stockwerk* = filon masiv, care s-a întins cu aproximativ până la orizontul inferior. Șteampurile se aflau pe râul Lăpuș (*Fluvius Laposch*), unde figurează o galerie veche și galeria „Keller”.

A: NIDRES SCHACHT; B: ST. EMIRIC SCHACHT; C: PAULI SCHACHT; D: WINVENT SCHACHT;

E: RADONSKI GRUB; F: HASER GRUN; G: LUFT STOLN; H: RAUCH STOLN; I: HAUT STOLN;

Foelso-Banya.

124. Plan von Foelso-Banya 1751. Mspt.
 Neben mit dem Profil der Gruben und Schächte des Zimer-Berg
 1. Nidres-Schacht 2. St. Emerich-Schacht 3. Pauli-Schacht
 4: Winter-Schacht 5: Radoanzky-Grub 6: Lufft-Stolln.
 Die hiesigen Erzte werden gewonnen aus dem 1: Zimer-Berg 2: Hatans-Berg 3: Warosla-Berg
 Foelso-Banya liegt in Comitatu Szathmariensi in Ober Ungarn gegen Siebenbürgen.

(p. 383)

Foelso-Banya.

124. Plan von Foelso Banya 1751. Mspt.

Neben mit dem Profil der Gruben und Schächte des Zimer-Berg

1. Nidres-Schacht 2. St. Emerich-Schacht 3. Pauli-Schacht
 4: Winter-Schacht 5: Radoanzky-Grub 6: Lufft-Stolln.

Die hiesigen Erzte werden gewonnen aus dem 1: Zimer-Berg 2: Hatans-Berg 3: Warosla-Berg

Foelso-Banya liegt in Comitatu Szathmariensi in Ober Ungarn gegen Siebenbürgen.

[Legenda secțiunii]

1: Nidres Schacht: 2: St. Emrich Schacht 3: Pauli Schacht: 4: Winten Schacht: 4: 4: Radoan-ski Grub: 5: Hasen Grub: 6: Luft Stoln: 7: Rauch Stoln: 8: Haubt Stoln:

[Legenda din cartușul planului]

Plan von Folsi (!) Bania: A: Folsi Bania B: Zimer Berg C: Schmölz: D: Buch Werg (Poch-work) E: Canal: F: Hatans-Berg: G: Warosla Berg: Capit. Geyer f(ecit) 1751.

Traducere:

Planul localității Foelso-Banya. 1751.

Minereurile existente aici se exploatează din Munții Zimmer, Hatans și Varosla.

Felso-Banya se află în comitatul Satu Mare, în Ungaria Superioară, în vecinătatea Transilvaniei.

Comentariu:

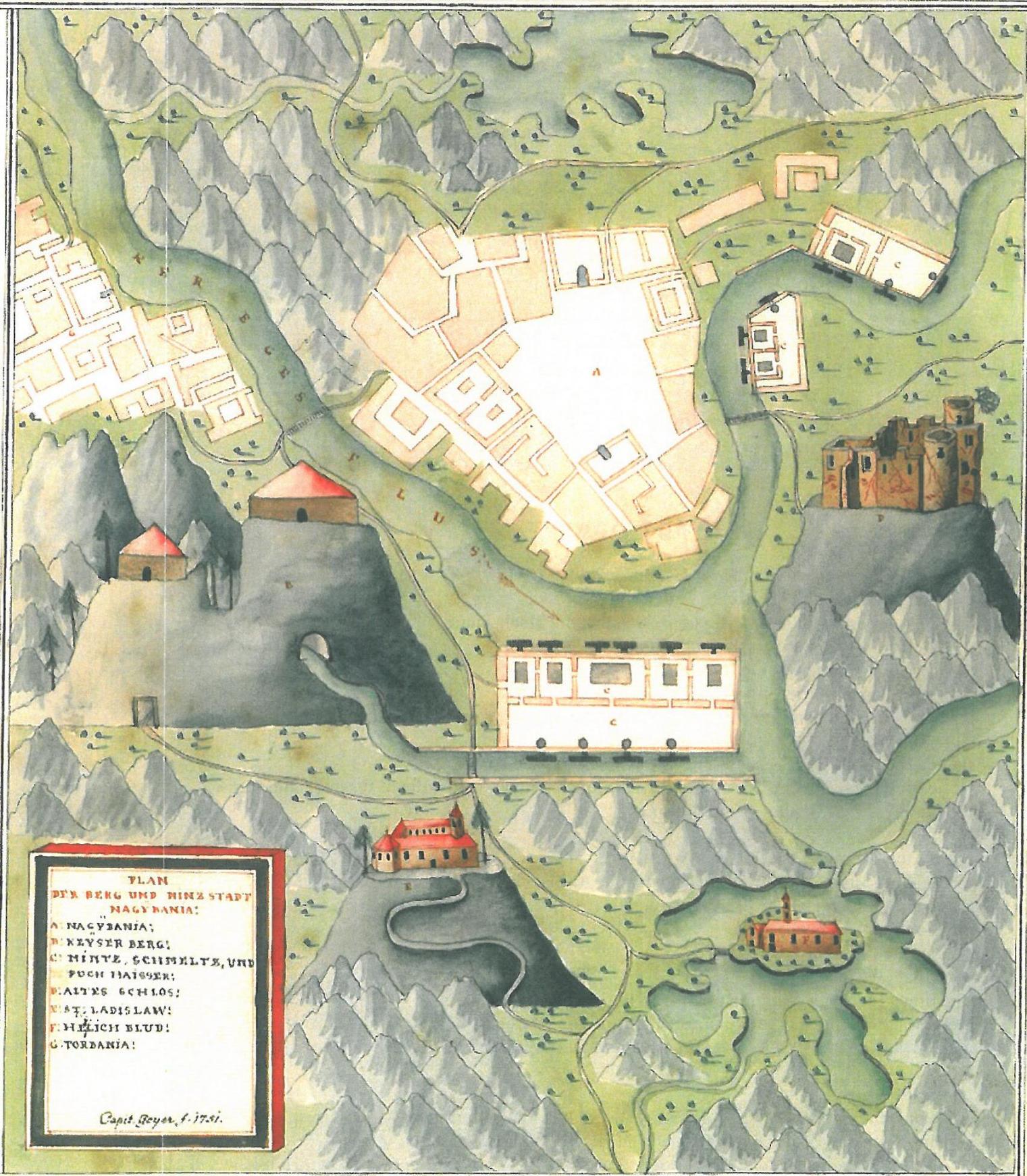
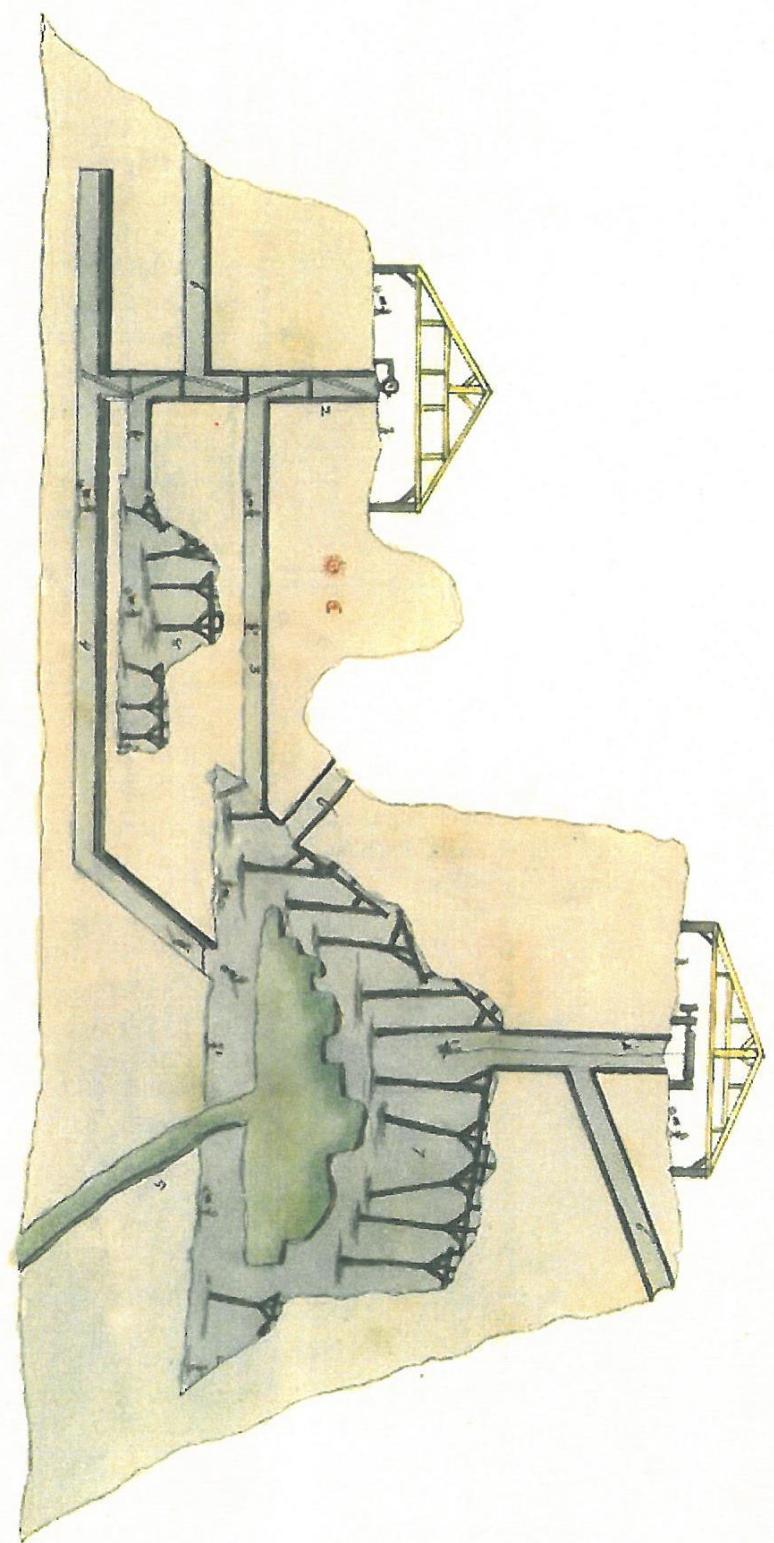
Foelso-Banya (Baia Sprie, jud. Maramureș) apare în documente în anii 1390 - 1455 cu statut de oraș: *civitas Felsewbanya*. Localitatea este prima dată atestată în anul 1329 sub numele *Medius Mons*. În 1360 se consemnează în documente *montana nostra*

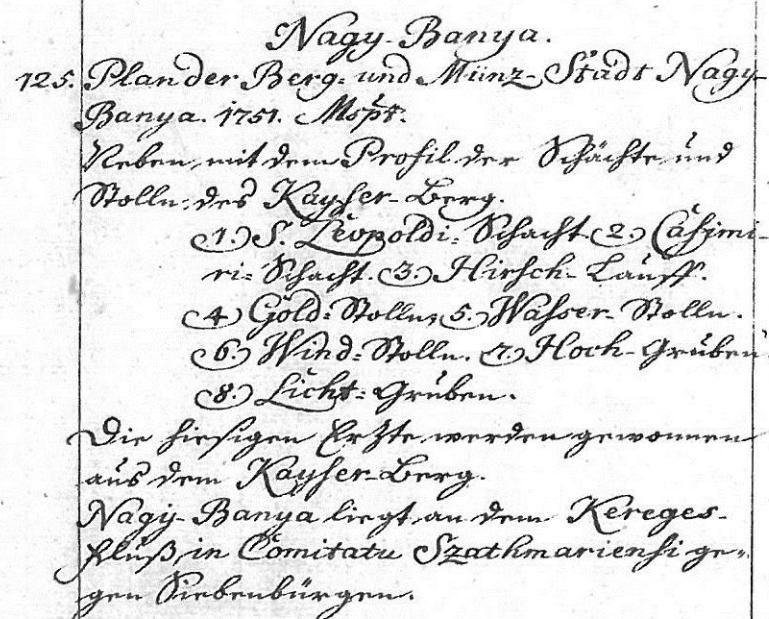
<regis> Mithelberg dicta. Mai târziu s-a întărit denumirea germană Mittelstadt. Orașul se bucura încă din secolul al XIV-lea de diferite privilegii, acordate în anul 1347 de regele Ludovic I, în 1412 de regele Sigismund, iar mai târziu, în anul 1523, de regele Ludovic al II-lea. Regalitatea maghiară se arăta foarte interesată în încurajarea activității miniere din acest oraș, mai ales că în alte centre miniere din comitatul Satu Mare a întărit activitatea în timpul luptelor dintre susținătorii habsburgilor și regele Ioan Zápolya, respectiv fiul său Ioan Sigismund. Exploatările miniere din Baia Sprie au fost cumpărate de împăratul Leopold I (1640 - 1705) în anul 1690, pentru 25.420 florini (renani), scutind populația de toate taxele și obligațiile cu condiția să contribuie la dezvoltarea mineritului în zonă.

Mineralogul Ignaz Born, care a vizitat minele în 22 august 1770, spune că aici – deși se cunoștea și folosea deja la data respectivă explozivul – se practica medoda de exploatare cu ajutorul focului, pe care o descrie foarte detaliat. Cu o serie de argumente, Born arată că această metodă nu este rentabilă, fiind chiar contraindicată deoarece provoca moartea minerilor. În schimb, evacuarea apei se făcea deja cu mijloace tehnice moderne, care funcționau pe principiul presiunii atmosferice în conducte din cupru (*Luft-Maschine*).

La data respectivă existau la Baia Sprie două topitorii (*Hütten*), cea erarială (cu şase cuptoare) și cea care aparținea orașului, cu două cuptoare. și în harta din 1751 se văd două topitorii: una mai mare cu trei sau patru cuptoare și trei șteampuri, și una cu două cuptoare, acestea din urmă fiind probabil cele ale orașului.

I. S. LEOPOLDI SCHACHT; 2. GÄSCHRI SCHACHT; 3. HIRSCHLAUT; 4. GOLD STÖRN;
5. WASSER STÖLN; 6. WIND STÖLN; 7. HOCH GRUBEN; 8. LUFTGRUBEN;

Nagy Banya.

125. Plan der Berg- und Münz Stadt Nagy-Banya. 1751. Mspt.

Neben mit dem Profil der Schächte und Stollen des Kayser-Berg.

- 1. S. Leopoldi-Schacht 2: Casimiri-Schacht 3: Hirsch Lauff
- 4. Gold-Stollen 5. Wasser Stollen 6. Wind-Stollen
- 7. Hoch-Gruben 8. Licht-Gruben

Die hiesigen Erzte werden gewonnen aus dem Kayser-Berg.

Nagy Banya liegt an den Kereges Fluß, in Comitatu Szathmariensi gegen Siebenbürgen.

[Legenda secțiunii]

1: St. Leopoldi Schacht 2: Casimiri Schacht 3: Hirsch Lauf 4: Gold Stoln 5: Wasser Stoln 6: Wind Stoln 7: Hoch Gruben 8: Licht Grubn

[Legenda din cartușul planului]

Plan der Berg und Minz (!) Stadt Nagybania: A: Nagybania B: Keyser Berg C: Mintz, Schmeltz, und Puch Haisser (!) D: Altes Schlos (!): E: St. Ladislaw: F: Heilich Blud: G: Torbania: Capit. Geyer f(ecit) 1751.

Traducere:

Planul orașului minier cu monetărie Nagy-Banya. 1751.

Minereurile existente aici se exploatează în Munțele de Cupru.

Nagy Banya se află pe râul Kereges, în comitatul Satu Mare, spre Transilvania.

Comentariu:

Localitatea redată pe hartă ca Nagy Banya este Baia Mare (jud. Maramureș), ung. Nagybánya, uneori și Asszonypatak, germ. Neustadt sau Frauenbach.

Orașul Baia Mare, denumit în documente *Rivulus Dominarum*, este un centru minier cu tradiție. Prima atestare documentară datează din anul 1329, când avea deja re-

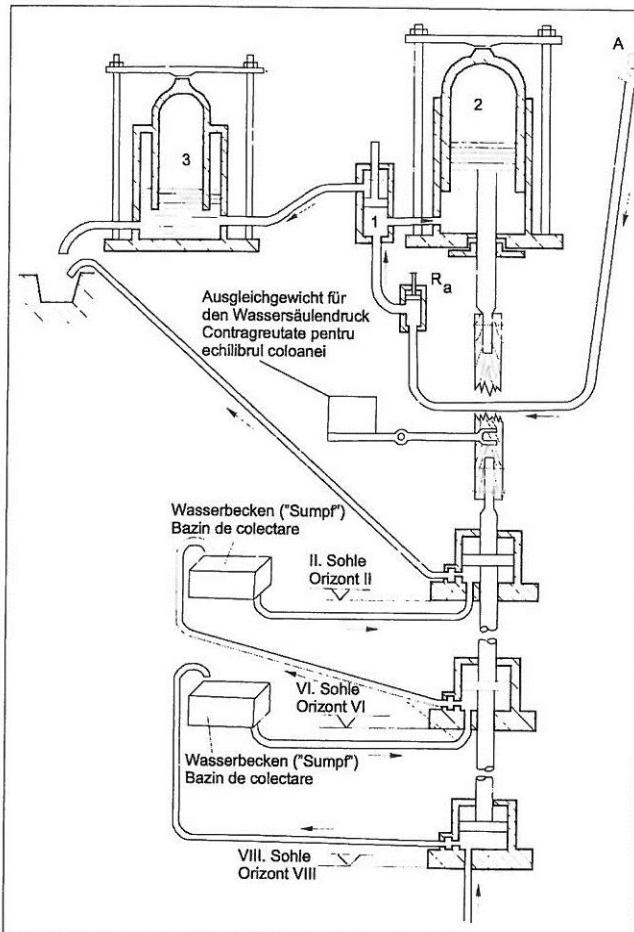

Fig. 11. Schema de funcționare a pompei „Maîtresse” pentru evacuarea apei din Dealul Crucii din Baia Mare.

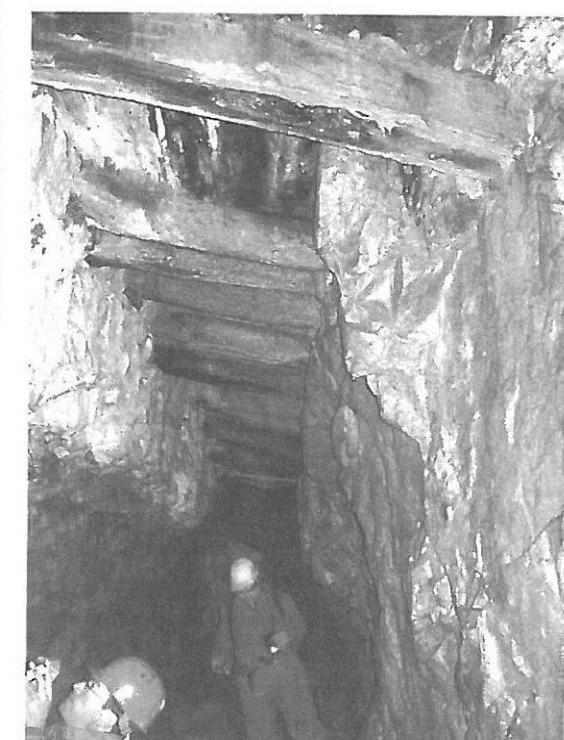
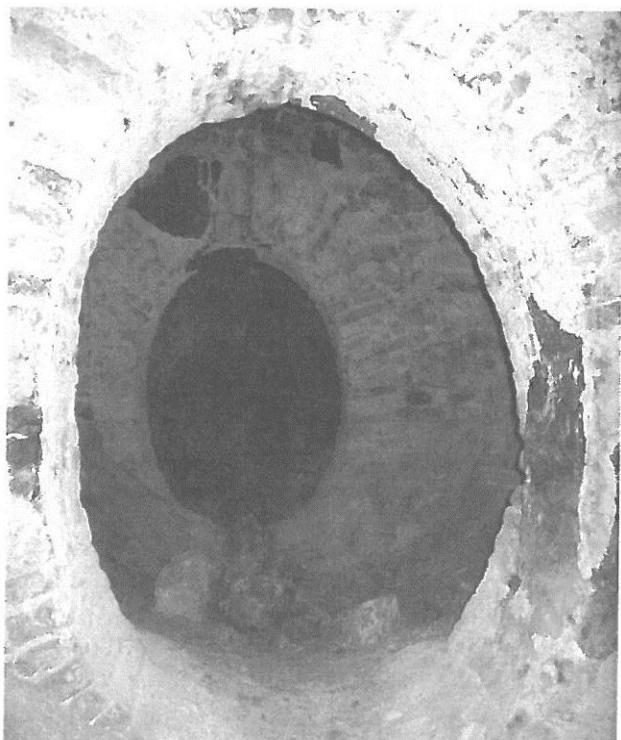

Fig. 12 a-b. Baia Mare, Dealul Crucii. a) Armătura din cărămidă în partea superioară a puțului „Werner”, b) Galerie armată în lemn (Foto: 2006)

gim de oraș: *civitas Rivuli Dominarum*. Datorită acestui fapt, i s-au acordat de către regii Ungariei o serie de privilegii și libertăți. Un astfel de privilegiu primește Baia Mare din partea regelui Ludovic I (1326 - 1382) în anul 1347. În 1468 regele Matei Corvin a arendat monetăria și exploataările miniere orașului Baia Mare, pentru suma de 13.000 florini renani.

După 1526 (lupta de la Mohács), activitatea minieră a început să decadă, apoi a apărut o oarecare redresare a situației după 1583. Începând cu acest an, monetăria și exploataările miniere erariale au fost arendate de Felician Herberstein care, împreună cu fiii săi, a instituit o exploatare prădalnică. Ei au fost schimbați de familia Lisbona, iar în anul 1620 principalele Gabriel Bethlen a transferat arenda asupra magistratului orașului Baia Mare.

În anul 1689 exploataările din jurul Băii Mari au fost cedate cămării imperiale de la Cassovia, unde se afla sediul Administrației Superioare Camerale a Ungariei, *Ungarische Came-*

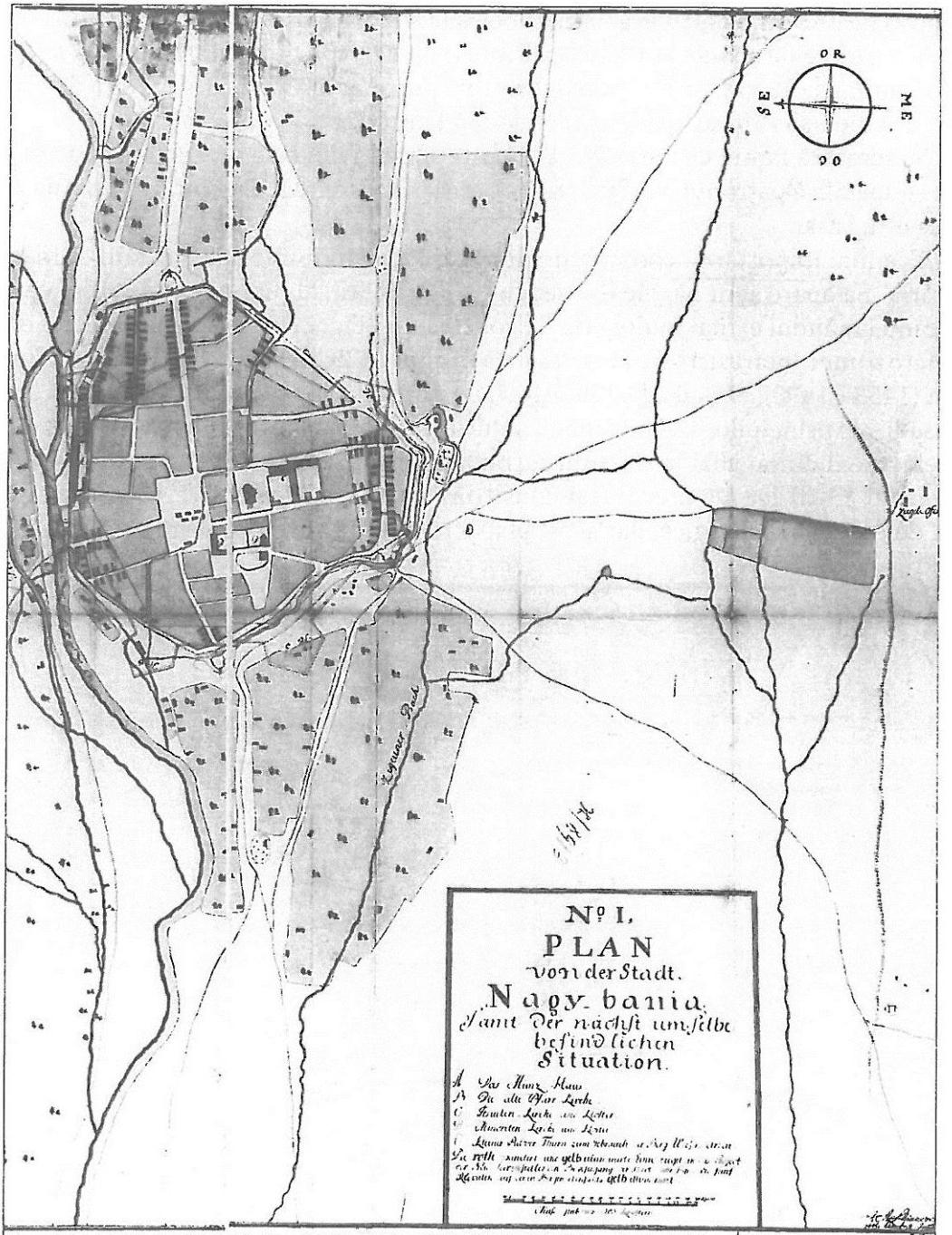

Fig. 13 a. Plan de situație cu principalele construcții publice aflate în Baia Mare la mijlocul secolului al XVIII-lea: A. Monetăria, B. Vechea biserică romano-catolică, C. Biserica iezuită și mănăstirea, D. Biserica Minoritilor și mănăstirea, E. Turnul de pulbere necesar pentru minerit (azi: Turnul Măcelarilor)

ral-Oberadministration. În anul 1748 ele au fost trecute în subordinea Inspectoratului Miner Superior din Baia Mare (*Oberstes Inspectorat-Amt*, de care țineau minele din Kapnik (Cavnic), Felsö-Bánya (Baia Sprie), Fekete Bánva (Baia Neagră), Lapos Bánva (Lăpuș) și Mist-Bánva (Nistru).

La mijlocul secolului al XVIII-lea s-au luat măsuri pentru reluarea activității miniere din Dealul Crucii, după ce s-a evacuat cu mari eforturi apa din abatajele inundate. Golurile rezultate în urma activității miniere în timp de mai multe secole au făcut necesare, la mijlocul secolului al XIX-lea, lucrări de exploatare la adâncimea de 200 m, fapt pentru care în anul 1845 s-a început săparea putului „Werner” (care a atins în anul 1883

adâncimea de 263 m). Pentru evacuarea apei, aici s-a construit o *pompă cu maitresse*, acționată de o cădere de apă de la 120 m înălțime (Fig. 11), apa fiind adusă din Valea Romană, de la o distanță de 16 km. Se mai pot vedea și azi porțiuni din vechea armătură de cărămidă a puțului și din galeriile cu armătură solidă din lemn (Fig. 12 a-b).

Se remarcă faptul că harta din 1751 este singura din cele prezentate în acest volum în care se specifică patronul bisericilor: Sf. Ladislau și Sf. Graal. Denumirea actuală a râului Kereges este Săsar.

Cea mai importantă construcție din oraș, adică din interiorul cetății, rămâne însă monetăria. Ea apare și în hărțile din secolul al XVIII-lea, alipită direct de zidul cetății, ea cunoscând la rândul ei mai multe faze de construcție (Fig. 13 a). Existența în jurul orașului Baia Mare a unor întărituri este atestată încă în anul 1429. În timpul domniei regelui Matei Corvin (1458 - 1490), orașul a fost întărit cu un puternic zid de piatră și cărămidă. În urma unor asedii ale principilor transilvăneni, zidurile de fortificație ale orașului au fost distruse, fiind refăcute din nou abia la sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul secolului următor. În secolul al XVIII-lea s-a preconizat construirea unei fortificații care să corespundă concepției defensive habsburgice, dar acest plan a rămas în faza de proiect (vezi Fig. 13 b).

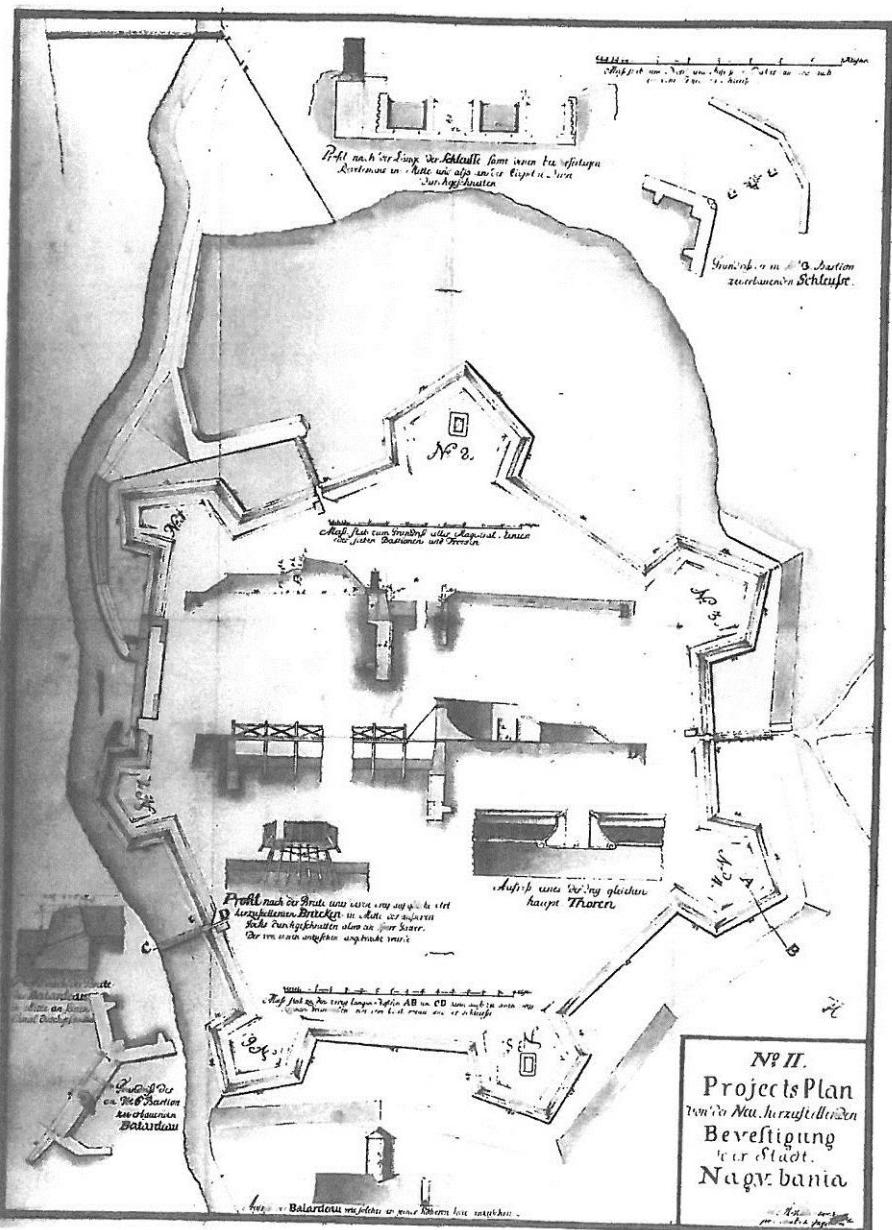
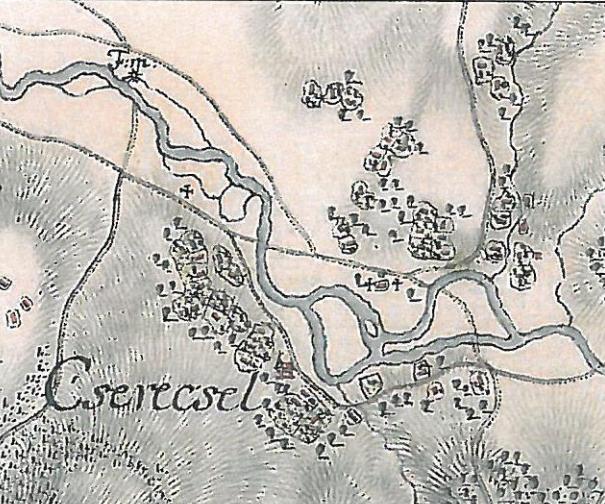
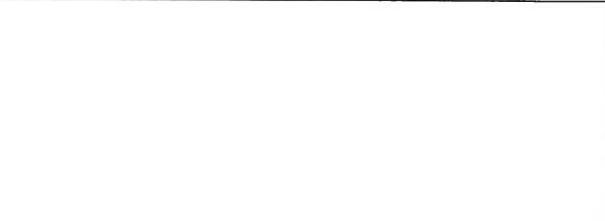
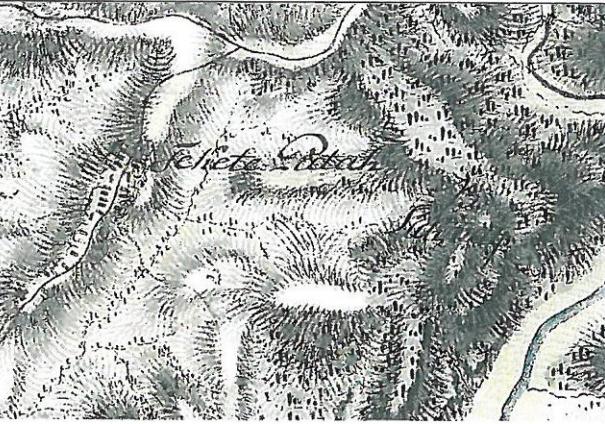

Fig. 13b. Planul cetății Baia Mare care urma să se construiască pe traseul vechiului zid de apărare, clădirea monetăriei urmând să rămână alipită de zidul cetății (Arhivele Naționale, Serviciul Județean Cluj, fond: Tezaurariatul minier al Transilvaniei)

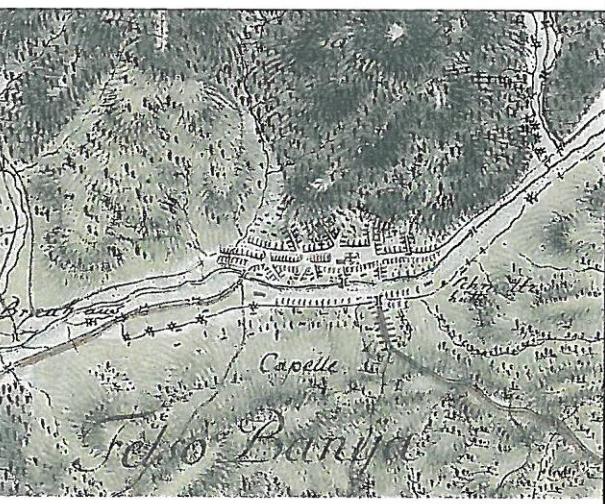
Czereczel Moll- 0003.442	Czerczel p. 662, 677 Czereczel p. 639	Tărătel [Terețăl] # Brad § Hunedoara	Cerecel, Csernecfalva/ Wachsdorf	
--------------------------------	--	---	-------------------------------------	---

T-JL p.150: Cserecsel

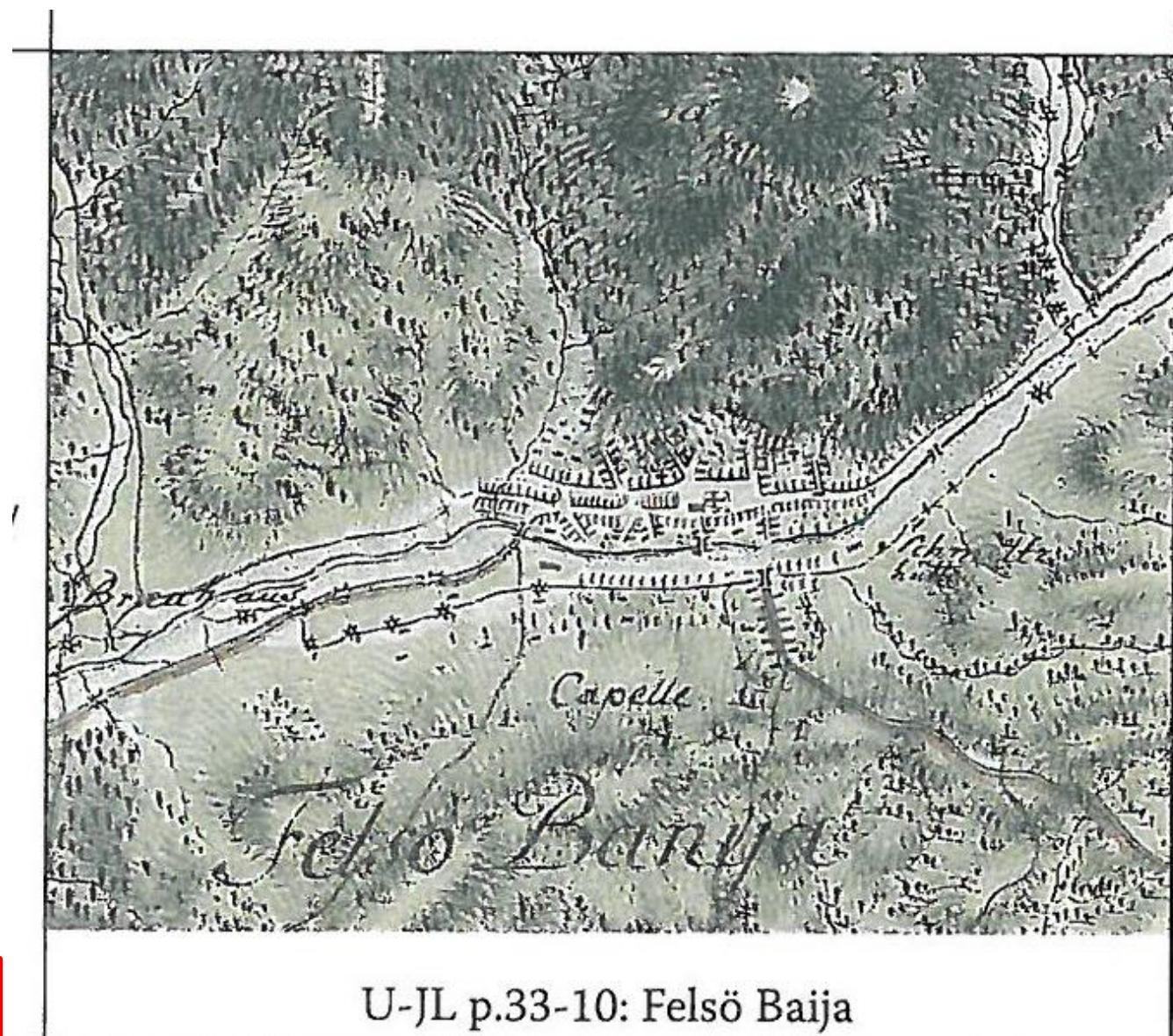
Fekete Bania Moll- 0003.277	Fekete Banya p. 381, 428	Ulmoasa # cartier al orașului Tăuții Măgherăuș § Marămureș	Szilas/-	
--------------------------------------	--------------------------------	--	----------	--

Fekete Patak Moll- 0003.443	Fekete- Patak p. 639, 662, 679	Valea Crișului [Valea Neagră de Criș, Valea Neagră] # Bratca § Bihor	Nagy- fekete- patak/-	
--------------------------------------	---	---	-----------------------------	---

U-JL p.29–21: Fekete Patak

Folsi Bania Moll- 0003.279	Foelso- Banya p. 383, 428	Baia Sprie § Marămureș	Felsöbánya/ Mittelstadt	
----------------------------------	---------------------------------	---------------------------	----------------------------	--

U-JL p.33-10: Felsö Baija

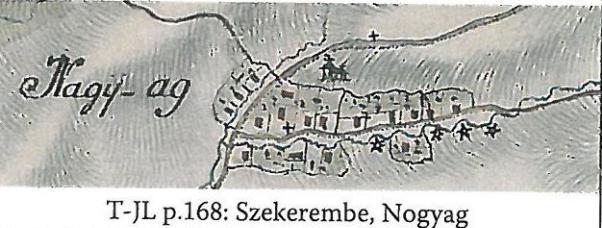
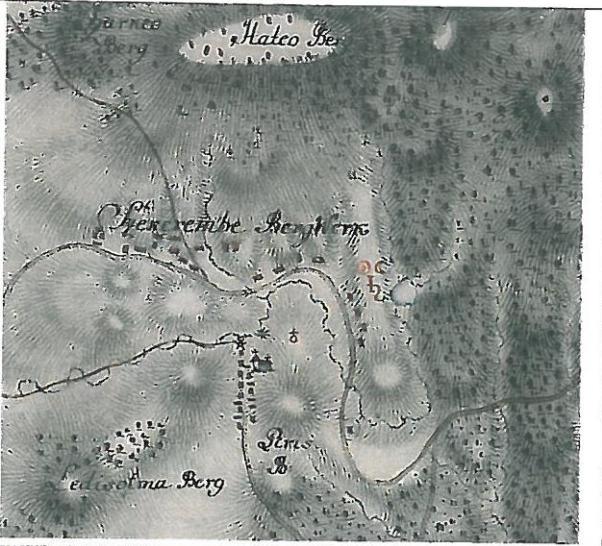
U-JL p.33-10: Felsö Baija

Nagiay
Moll-
0003.454

Nagy-ai
p. 647, 662,
663
Nagy-ay
p. 703

Săcărâmb
[Săcărâm-
bu]
Nojag
Certeju
de Sus
§ Hunedoara

Nagyág/
Gross-
Astdorf
Noszág /-

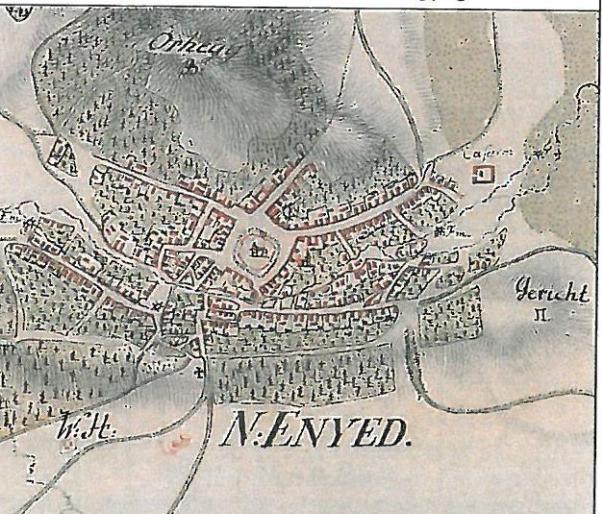
T-JL p.168: Szekerembe, Nogyag

Nagienyed
Moll-
0003.455

Nagy-
Enyed
p. 647, 662,
663, 705

Aiud
§ Alba

Nagyenyed,
Enyed/
Straßburg
am Mie-
resch,
Gross-
enyed,
Engeten,
Egydstadt

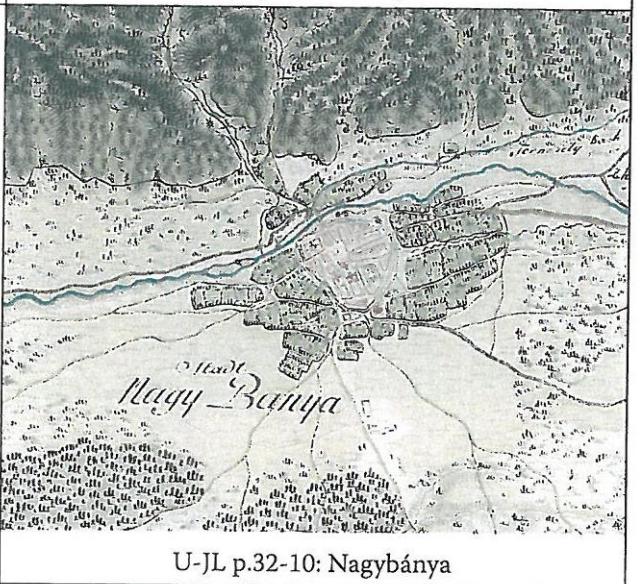
T-JL p.139: N. Enyed

Nagybania
Moll-
0003.280

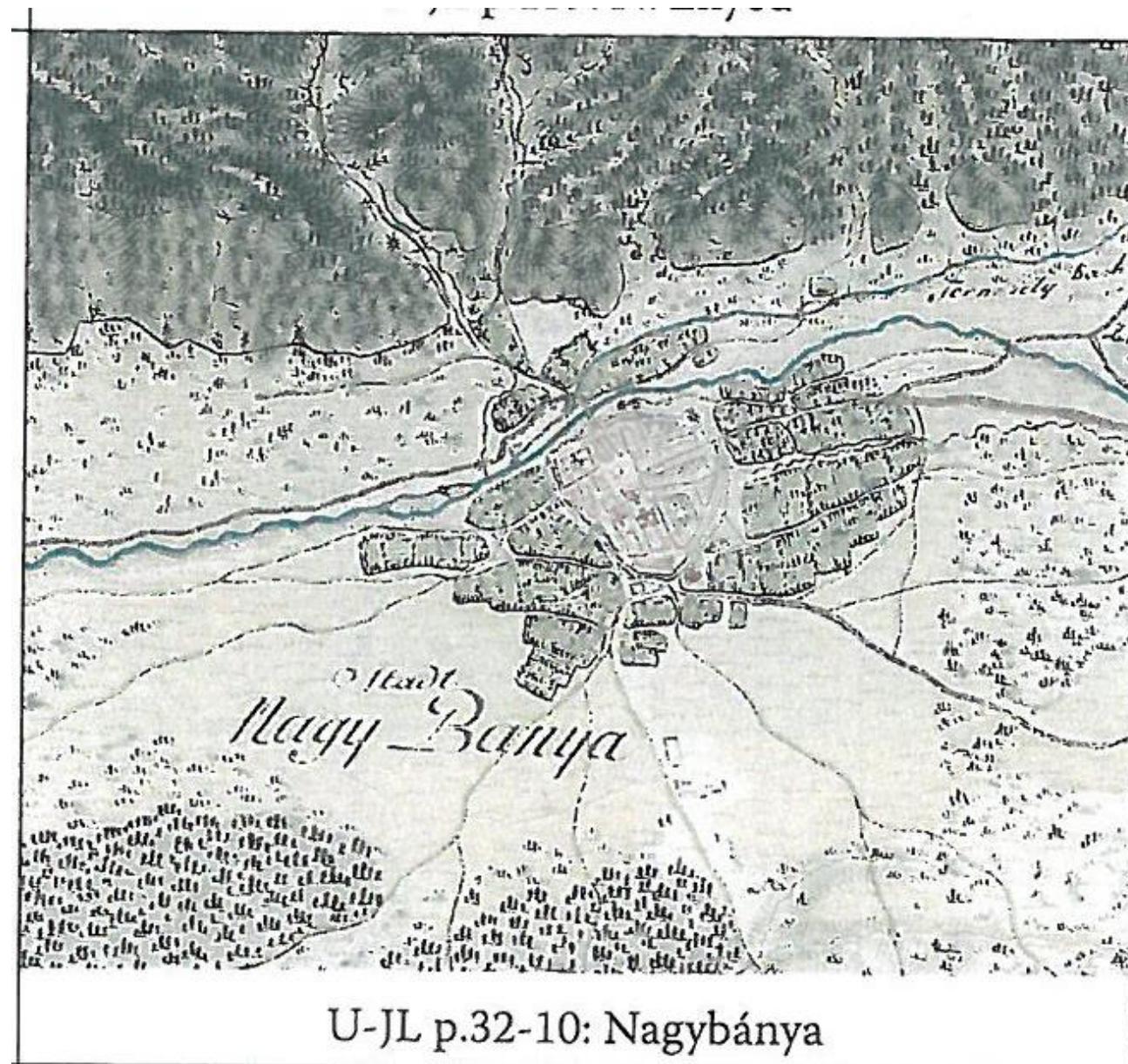
Nagy Banya
p. 383, 428

Baia Mare
§ Mara-
mureş

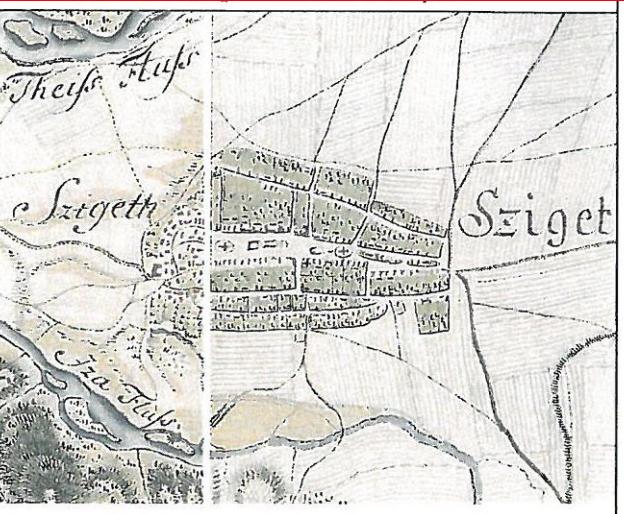
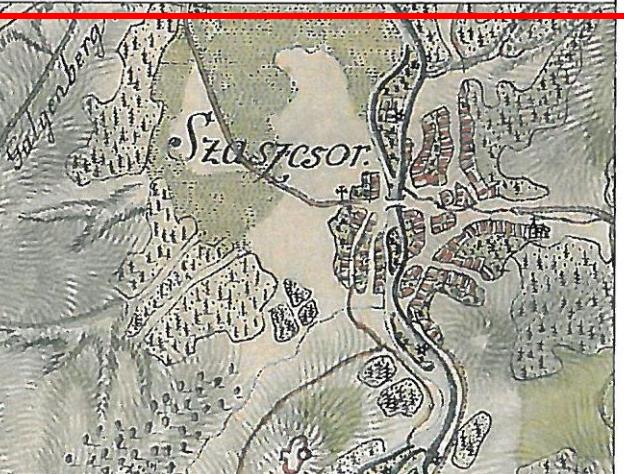
Nagybánya,
Asszonypata-
taka,
Újváros/
Frauen-
bach,
Neustadt

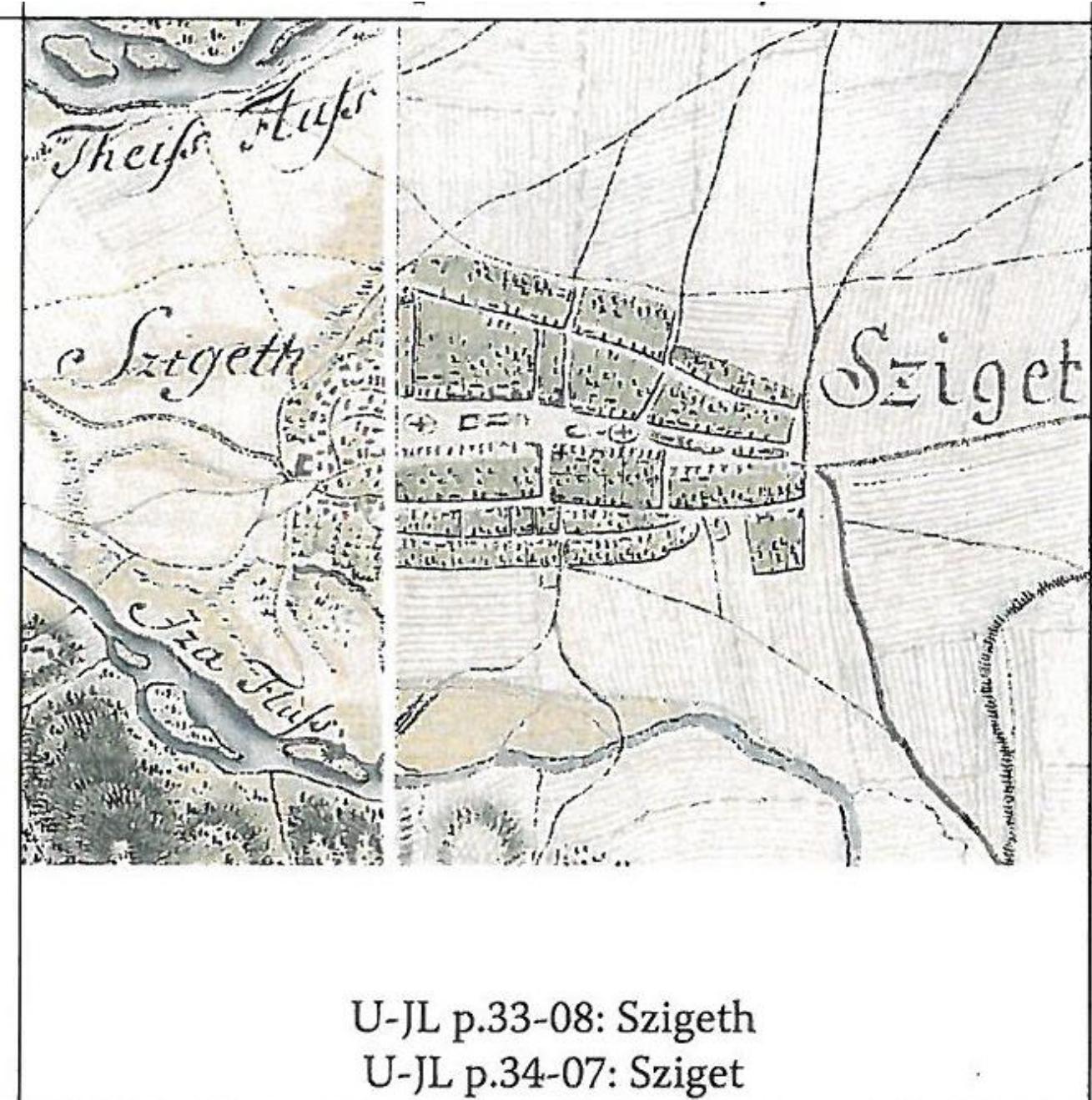

U-JL p.32-10: Nagybánya

U-JL p.32-10: Nagybánya

Sebeswar Moll- 0003.470	Sebeswar p. 655, 663, 735	Bologa # Poieni § Cluj	Sebesvár, Sebes- váralja/-	 T-JL p.059: Sebes Varalya
Siget Moll- 0003.234,1	Siget p. 267, 428	Sighetu Marmăiei § Mara- mureş		 U-JL p.33-08: Szigeth U-JL p.34-07: Sziget
Szaszthor Moll- 0003.471	Szaszthor p. 651, 657, 663, 737	Săsciori § Alba	Szászcsór/ Schweis, Sassenberg, Sessenberg	 T-JL p.202: Szászcsór

CLAUSENBURG.

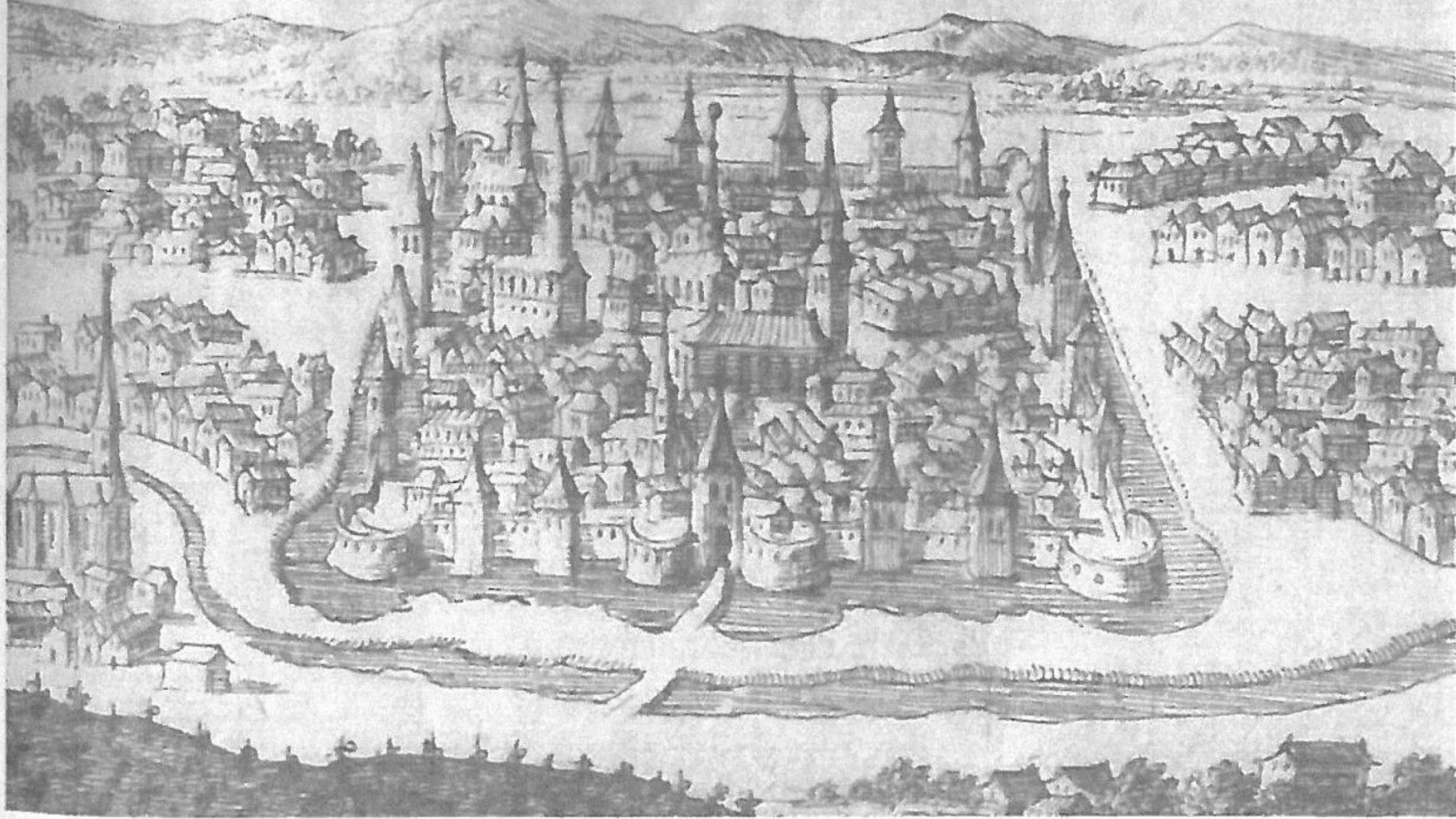

Fig. 20. Gravură reprezentând orașul Cluj (Clausenburg), după Georg Kreckwitz, *Totius Principatus Transylvania Acurata Descriptio*, Nürnberg, 1688

CRONSTAD.

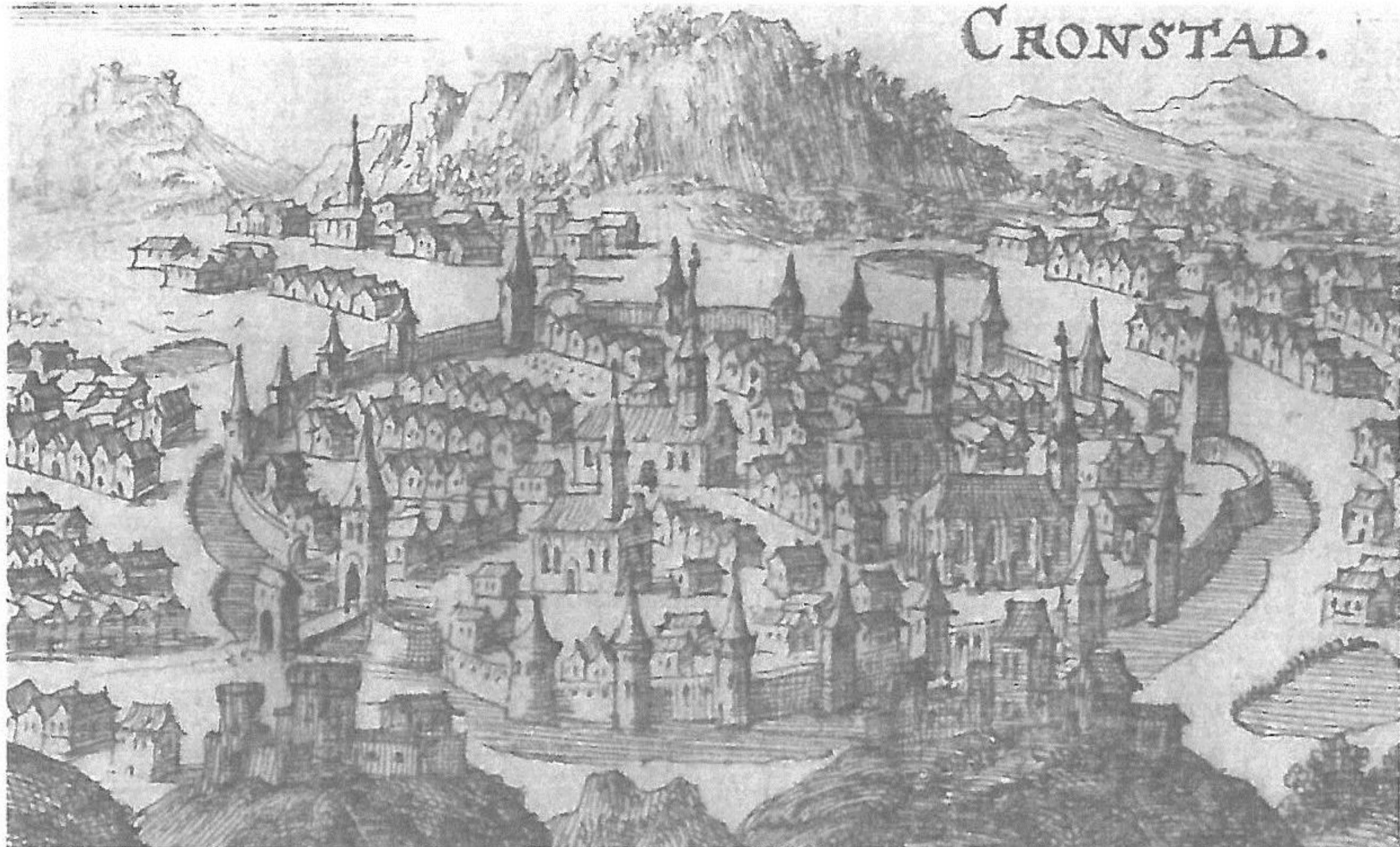

Fig. 21. Gravură reprezentând orașul Brașov (Cronstadt), după Georg Kreckwitz, *Totius Principatus Transylvania Acurata Descriptio*, Nürnberg, 1688

Fig. 22. Gravură reprezentând orașul Mediaș (Medwisch), după Georg Kreckwitz, *Totius Principatus Transylvania Acurata Descriptio*, Nürnberg, 1688

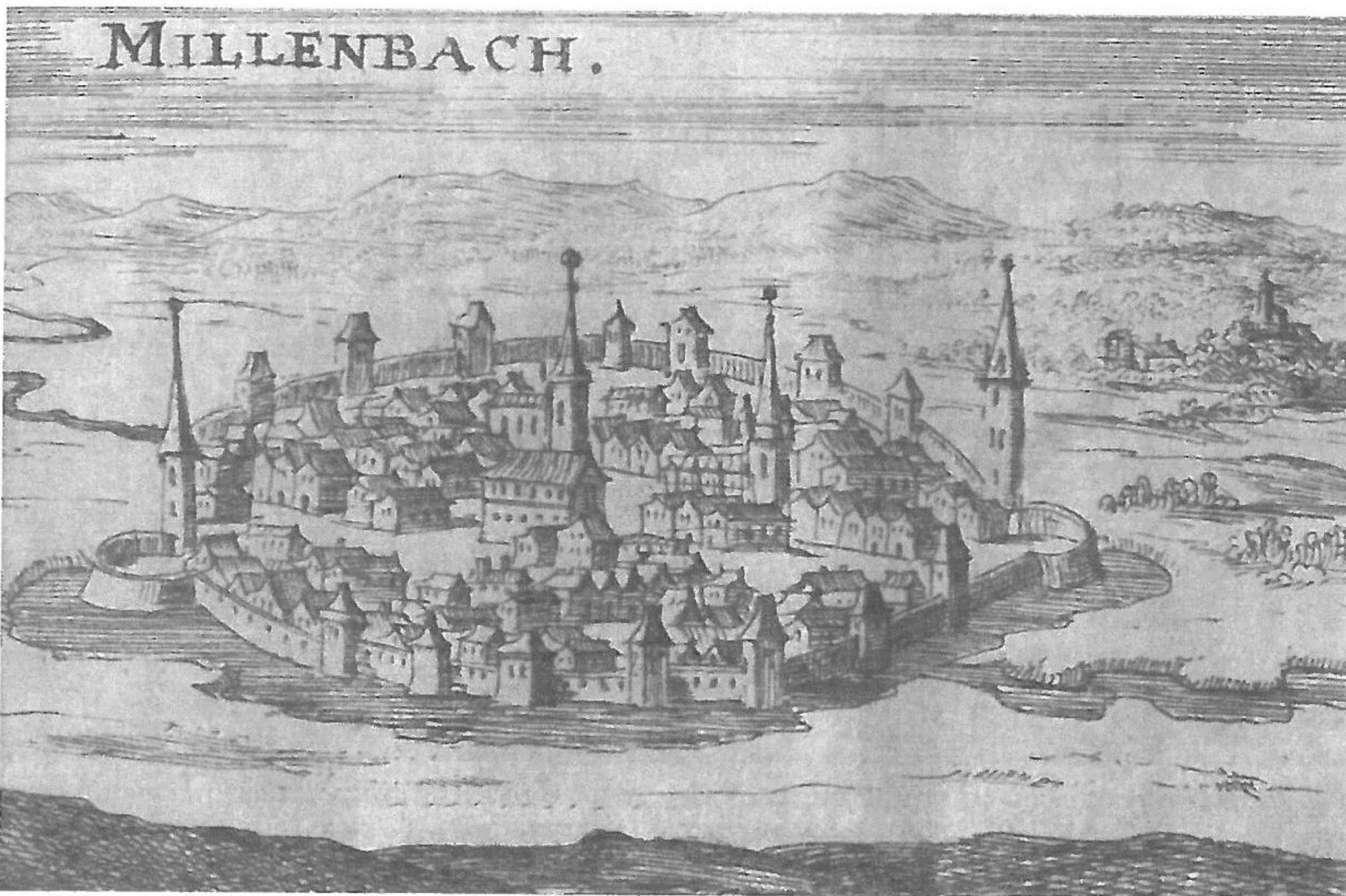

Fig. 24. Gravură reprezentând orașul Sebeș (Millenbach), după Georg Kreckwitz, *Totius Principatus Transylvania Acurata Descriptio*, Nürnberg, 1688

Fig. 25. Gravură reprezentând orașul Bistrița (Nösen), după Georg Kreckwitz, *Totius Principatus Transylvania Acurata Descriptio*, Nürnberg, 1688

SCHESSBURG.

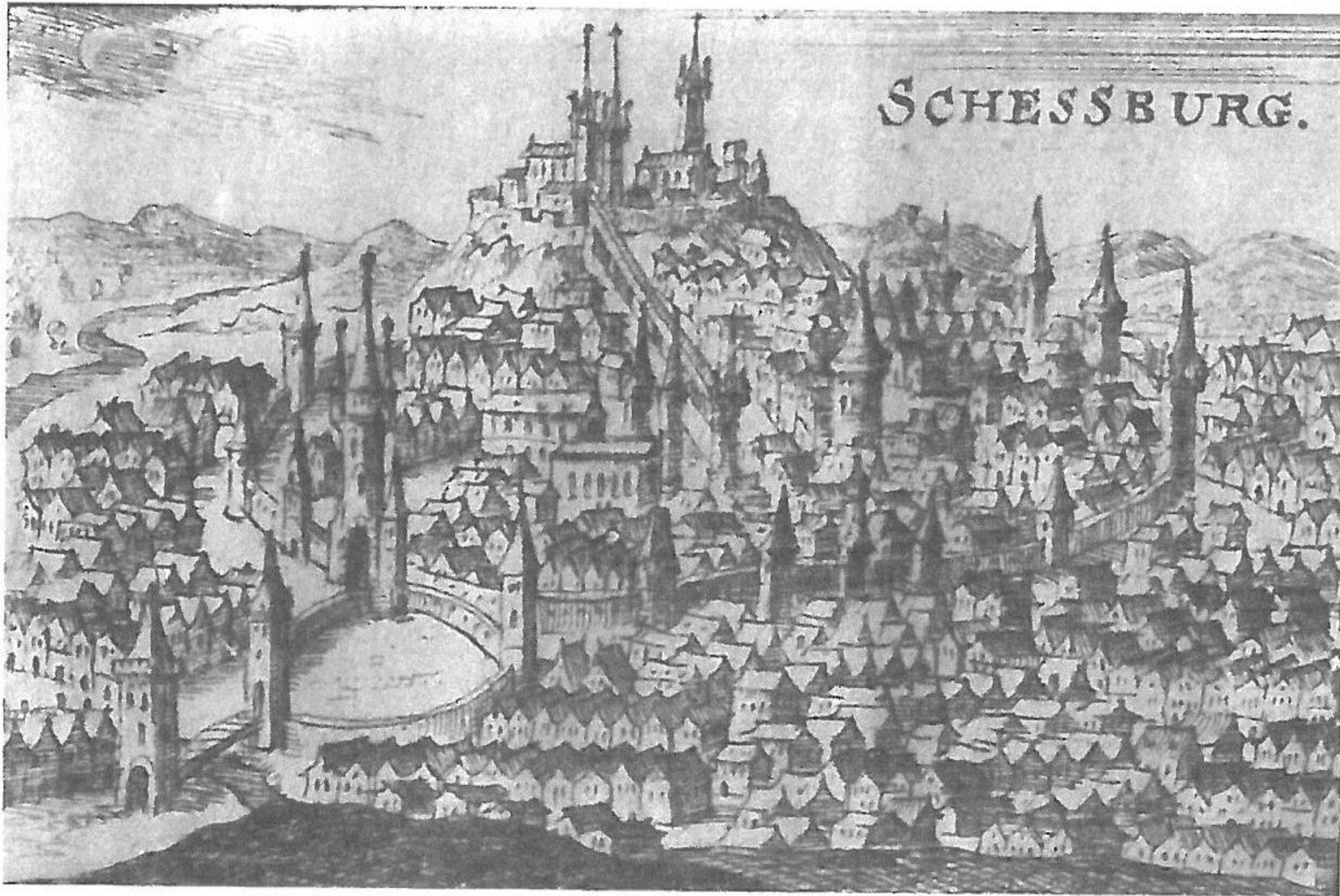

Fig. 27. Gravură reprezentând orașul Sighișoara (Schessburg), după Georg Kreckwitz, *Totius Principatus Transylvania Acurata Descriptio*, Nürnberg, 1688